

NA PRAVDĚ ZÁLEŽÍ

PŘÍRUČKA PRO UČITELE,

JAK UČIT O PRAVDĚ A LŽI NA INTERNETU

Central European
Digital Media
Observatory

Na pravdě záleží – Jak učit o pravdě a lži na internetu

© Kamil Kopecký, Dominik Voráč, René Szotkowski

© Univerzita Palackého v Olomouci

Vytvořeno díky projektu:

Central European Digital Media Observatory (CEDMO) 2020-EU-IA-0267

Central European
Digital Media
Observatory

PROČ JE MEDIÁLNÍ VÝCHOVA DŮLEŽITÁ?

V posledních letech v souvislosti s mohutným rozvojem internetu, sociálních sítí a nejrůznějších komunikačních nástrojů **razantně vzrostlo množství informací, se kterými se běžní uživatelé dostávají do každodenního kontaktu.** Je to dáno také tím, že z pasivních uživatelů internetu se postupem času stali uživatelé aktivní, tedy tvůrci a distributoři (šířitelé). Kdokoli dnes může na internetu zveřejnit cokoli, jakoukoli informaci (zprávu, fotografii, video) je možné velmi rychle rozšířit mezi velké množství lidí. Tento mediální obsah si poté žije svým vlastním životem a samotní autoři kolikrát nerozumí tomu, že jejich příspěvek je tak hojně sdílen.

To s sebou nese samozřejmě řadu problémů – **mnoho tvůrců či šířitelů si neověřuje fakta a šíří zkreslené, či dokonce nepravdivé informace** (ať již záměrně, či nezámyslně), což vede k tomu, že se na internetových službách objevují jak informace pravdivé a ověřené, tak i informace zkreslené, nepravdivé a neověřené. Tato nová realita s sebou přináší **nutnost přistupovat k informacím kriticky, naučit se posuzovat jejich kvalitu, zvládat základy ověřování informací (tzv. fact-checkingu), naučit se rozpoznávat manipulaci, jinými slovy systematicky posilovat mediální gramotnost.** Jednou z cest, jak tohoto dosáhnout, je mediální výchova, jejíž podoba a důležitost jsou v posledních letech hojně diskutovány.

Mediální výchova představuje v českých kurikulárních dokumentech průřezové téma, což znamená, že prochází napříč různými vzdělávacími obory (vyučovacími předměty). K tomu, aby byl jedinec mediálně gramotný, jsou zapotřebí nejen komplexní znalosti, ale i dovednosti a kladný postoj k využití těchto znalostí a kompetencí. **Mediální gramotnost nám pak pomáhá, abychom měli kritický odstup od mediálních sdělení – tedy i od takzvaných dezinformací, které představují zprávy vytvořené se záměrem / s úmyslem klamat a rovněž ovlivňovat názor veřejnosti.** V rámci projektu CEDMO usilujeme mimo jiného o posilování mediální gramotnosti prostřednictvím smysluplného vzdělávání, které cílí nejen na současné či budoucí učitele, ale také např. na žurnalisty a další tvůrce mediálního obsahu. Uživatel, který je mediálně gramotný, je schopen lepší orientace v současném informačně přehlceném světě.

Tento materiál obsahuje ukázky námětů a aktivit, které mohou učitelům pomoci se zlepšením úrovně mediální gramotnosti, a to hlavně v oblasti kritického přístupu k informacím. Tím lze předejít tomu, aby např. žáci nekriticky přijímali falešné zprávy (dezinformace, fake news apod.).

Příjemné čtení a inspiraci do výuky přejí autoři.

NÁMĚTY DO VÝUKY MEDIÁLNÍ VÝCHOVY

**V následující části
našeho materiálu
najdete mnoho aktivit
do vaší vlastní výuky.
Vyzkoušejte je!**

**ÚVOD:
UVĚDOMĚNÍ SI
DŮLEŽITOSTI
PRAVDY**

PŘÍBĚH O DŮVĚŘĚ V DOBĚ PLNÉ BOJŮ

VÁNOČNÍ PŘÍMĚŘÍ

Píše se rok 1914 a celý svět je zasažen první světovou válkou. Po pěti měsících bojů na západní frontě se 25. prosince začne z německého tábora u belgického města Ypry ozývat zpěv vánočních koled. Němečtí vojáci poté vyjdou ze svých zákopů a vyzývají i své protivníky, tedy vojáky britské armády, aby se k nim připojili. Boje utichnou a vojáci nepřátelských armád si začnou předávat drobné dary. Je dokonce odehráno i několik přátelských fotbalových zápasů týmů, které proti sobě ještě před několika dny střílely nikoliv fotbalovým míčem, ale ostrou municí.

Tato událost byla jedním z mála světlých okamžiků jinak smutné války. Nic z toho by se ovšem neodehrálo, kdyby si obě strany nevěřily a vnímaly by dočasné příměří jako dezinformaci. Vojáci by nezažili alespoň den bezpečí a míru a my bychom se o této výjimečné události nikdy nedozvěděli.

A v tomto spočívá kouzlo pravdy. Žijeme-li ve světě, kde každý lže, nemůžeme nikomu věřit. Pokud nikomu nevěříme, ocitáme se ve světě plném nebezpečí, strachu a nenávisti. Proto bychom si měli uvědomit, že pravda je důležitá. Koneckonců i na prezidentské standartě máme napsáno, že pravda vítězí.

Znázornění vánočního příměří britským tiskem. Zdroj: Wikimedia

TIP DO VÝUKY

Zkuste jednu celou vyučovací hodinu zaměřit na téma pravdy. Během této hodiny můžete využít příběh vánočního příměří, ale i negativní příklady z tisku během komunistického a nacistického režimu. V průběhu diskuze se můžete ptát na následující otázky:

- 1) Proč je pravda důležitá?
- 2) Co se s člověkem děje, když lže?
- 3) Proč lidé lžou?
- 4) Jak by vypadal svět, ve kterém by všichni lhali?

**NA PRAVDĚ
ZÁLEŽÍ!**

SE LŽÍ JSME SI UŽILI SVOJE

PROCES S MILADOU HORÁKOVOU

V této lekci se podíváme do temného období naší historie, ve kterém byly za údajné politické zločiny popraveny ne desítky, ale stovky lidí. Na daném příkladu si také ukážeme, jak může lež pomoci k upevnění totalitního politického režimu a jaké následky to může mít pro všechny z nás. Česko, respektive Československo zažilo režim, jenž neuznával hodnotu pravdy a demokracie.

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1) Přečtěte si úryvek z Rudého práva (vpravo), který líčí soudní proces s Miladou Horákovou. Najděte v úryvku znaky, které nám mohou prozradit, že dané sdělení není zcela objektivní.
- 2) Stručně popište, o co v daném procesu šlo a jak dopadli obžalovaní.
- 3) Najděte na internetu, zdali to, jak informuje daný úryvek, je pravdivé.
- 4) Zamyslete se nad tím, proč Rudé právo své občany takto informovalo.
- 5) Najděte si, jaké mocenské nástroje využíval komunistický režim pro kontrolu svého obyvatelstva, a diskutujte o nich.

Proces s Miladou Horákovou. Zdroj: Česká televize

„Na lavici obžalovaných usedla třináctičlenná skupina, která – jak to dokládá nesmírným množstvím faktů obžalovací spis – představuje zločinný komplot od vyvlastněných továrníků přes politické ztroskotance, bezohledné kariéristy až k trockistickým záškodníkům. Všichni obžalovaní v čele s bývalou poslankyní, dr. M. Horákovou a dr. J. Nestávalem, kteří po únoru 1948 přijali od starého imperialistického agenta, zrádce P. Zenkla, pokyny k soustředění rozvratnické činnosti proti republice, jsou žalováni z nejtěžších zločinů proti republice. V soudní síni je vystavena část nejrůznějších zbraní teroristických skupin, které podle příkazů imperialistických agentů členové vedení záškodnického spiknutí organisovali v různých částech států. Vždyť v temných plánech této bandy byly velezrádné a špionážní činnosti přípravy na ozbrojený puč.“

Z Rudého práva (1950)

SE LŽÍ JSME SI UŽILI SVOJE

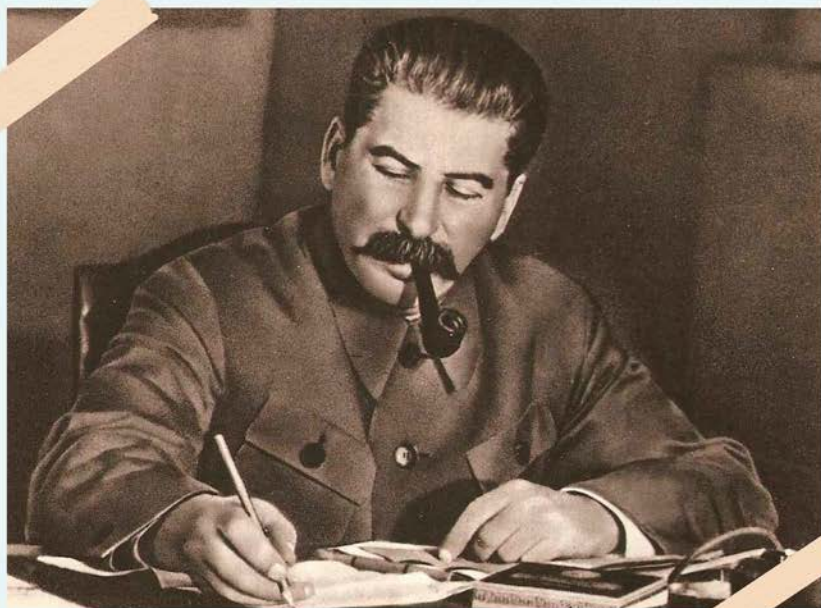
VYKONSTRUOVANÉ PROCESY

Léta 1948–1953 byla v tehdejší Československé republice ve znamení upevňování totalitní moci komunistického režimu. K dosažení tohoto cíle sloužilo naprosté ovládnutí politické scény, ale také cenzura, kolektivizace majetku či právě vykonstruované politické procesy, které měly ukázat sílu vládnoucího režimu a tím i jeho absolutní moc nad společností.

Nejjednodušší cestou bylo obvinít někoho z rozvratu republiky, protistátní činnosti či spiknutí proti republice, což se stalo osudným právě Miladě Horákové, Janu Buchalovi, Závěši Kalandrovi a Oldřichu Peclovi. Další obžalovaní byli odsouzeni k trestu odnětí svobody, například i na doživotí.

Proces se skupinou okolo Milady Horákové vzbudil velký ohlas i za hranicemi. Například Albert Einstein poslal telegram tehdejšímu prezidentovi Klementu Gottwaldovi a premiérovi Antonínu Zápotockému telegram, v němž stálo, že si oběti těchto procesů zaslouží žít. Snahy byly ovšem marné – rozsudek smrti byl nakonec vykonán.

Za období od roku 1948 do roku 1953 bylo popraveno celkem 237 lidí, z toho 190 za politické zločiny. Většina politických procesů byla řízena dálkově ze Sovětského svazu, kde vládl Josif V. Stalin, jenž má na svědomí miliony lidských životů (například kvůli hladomoru způsobenému násilnou kolektivizací). Řadí se tak mezi největší masové vrahy historie.

Josif Vissarionovič Stalin. Zdroj: Flickr

ZAPAMATUJTE SI

Totalitní režim chce ovládnout veškeré aspekty veřejného i soukromého života. Proto využívá řadu nástrojů k tomu, aby dal najevo, že svoji moc drží pevně v rukou, zastrašil možné politické odpůrce a všeobecně vytvořil pocit strachu a nedůvěry mezi lidmi. Pomocí propagandy (většinou přes média) je postupně formováno myšlení lidí tak, aby občané souhlasili se všemi opatřeními, která jen upevňují moc. Při tomto procesu je lež jedním z neúčinnějších prostředků k dosažení cílů vládnoucího režimu. **Proto bychom měli být ostražití, pokud ti, kteří by nám mohli vládnout, používají lež!**

SE LŽÍ JSME SI UŽILI SVOJE

TRAGÉDIE NA ČESKÉ PŮDĚ

Večer 9. června roku 1942 nečekaně obklíčili příslušníci wehrmachtu a německé policie obec Lidice. To, co následovalo, se zapsalo do českých dějin jako jedna z největších tragédií 20. století. Přečtěte si následující úryvek, abyste se dozvěděli, jaká byla oficiální verze tehdejšího režimu. Zpráva byla vydána Českou tiskovou kanceláří den poté, co byly Lidice obklíčeny.

Za pátrání po vrahích SS-Obergruppenführera Heydricha byly zjištěny nezvratné poukazy, že obyvatelstvo obce Lidice u Kladna poskytovalo podporu a pomoc okruhu pachatelů, kteří přichází v úvahu. Příslušné důkazy byly zjištěny bez pomoci místního obyvatelstva, třebaže na věc bylo dotazováno. Stanovisko k atentátu tímto projevené je zdůrazňováno ještě dalšími činy Říši nepřátelskými, jakými jsou na příklad: nálezy protistátních tiskovin, skladiště zbraní a munice, ilegální vysílačky a neobyčejně velkého množství zboží, které podléhá řízenému hospodářství, a okolností, že v aktivních službách nepřátelských v zahraničí jsou obyvatelé jmenované obce. Protože se obyvatelé této vesnice svou činností a podporou vrahů SS-Obergruppenführera Heydricha co nejhrubším způsobem provinili proti vydaným zákonům, byli dospělí muži zastřeleni, ženy dopraveny do koncentračního tábora a děti dány na náležitě vychování.

Na místě obce Lidice je teď pouze louka a památník odkazující na tragédii, která se zde odehrála. Zdroj: Wikimedia

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1) Na základě zprávy popište, co se tehdy v Lidicích událo.
- 2) Řekněte, během jakého období se tato událost stala.
- 3) Najděte v příslušných zdrojích, co bylo opravdu důvodem k tomu, aby byly Lidice vypáleny.
- 4) Najděte, zdali jsou ve zprávě informace, které nejsou v souladu s tím, co nám říkají historické prameny.
- 5) Zjistěte si, jaký byl osud lidí, kteří událost v Lidicích přežili.
- 6) Obec Lidice můžete najít i mimo Českou republiku. Víte, jak je to možné?

SE LŽÍ JSME SI UŽILI SVOJE

FAKTA, NEBO VÝMYSLY?

Na předchozí straně jsme se mohli v oficiálním prohlášení dočíst, že obyvatele Lidic postihl v podstatě spravedlivý trest za pomoc při atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha. Toto prohlášení ovšem obsahuje řadu nepravd, a to jen proto, aby obhájilo masovou vraždu nevinného obyvatelstva.

Jako důkaz odbojové činnosti měl posloužit dopis adresovaný zaměstnankyni továrny, ve kterém se psalo: „*Drahá Aničko! Promiň, že ti píši tak pozdě... Co jsem chtěl udělat, tak jsem udělal. Onoho osudného dne jsem spal někde na Čabárně. Jsem zdrav. Na shledanou tento týden a pak se už neuvidíme. Milan.*“ Jelikož se dostal dopis k majiteli továrny, byla příjemkyně dopisu Anna Maruszcáková vyslýchána. Při výslechu mimo jiné řekla, že měla pozdravovat dvě rodiny v Lidicích od jejich synů, kteří sloužili v československém vojsku v Anglii. Vyšetřování ukázalo, že zmíněný autor dopisu se chtěl se zmiňovanou Aničkou rozejít, a proto napsal dopis, ve kterém je naznačeno, že slouží v odboji. To už ovšem vyšetřovatelé nebrali v potaz a záminka byla na světě.

Žádná souvislost s atentátem na říšského protektora tedy nebyla prokázána. Další lží byla informace o tom, že zastřeleni byli pouze dospělí muži – mezi zastřelenými byli i chlapi nedosahující věku 18 let, nejmladšímu Josefu Hroníkovi bylo 14 let. Nešťastný osud potkal i lidické ženy, které byly dopraveny do koncentračního tábora.

Reynhard Heydrich. Zdroj: Wikimedia

Tisková zpráva už nezmínila jejich (pravděpodobný) osud. Ženy, které v koncentračním táboře nemohly pracovat, byly totiž poslány do plynové komory. Celkově v koncentračních táborech zahynulo přes 50 lidických žen. Naprosto nepochopitelným činem bylo zavraždění 82 lidických dětí. Ty byly poslány do vyhlazovacího tábora Chełmno, kde byly usmrceny výfukovými plyny ze speciálního vyhlazovacího automobilu. Z dětí, které byly poslány na převýchovu, jich bylo po válce navráćeno rodinám a příbuzným pouze 17.

Ve světě vzbudil tento čin velkou odezvu a solidaritu s oběťmi. Například města a obce po celém světě se přejmenovaly na Lidice, a dokonce se i v různých zemích takto pojmenovávala nově narozená děvčata.

**Jsou informace, které
jsme se dozvěděli kdysi
v dětství a věříme jim
dodnes, i když se jedná
o mýty. A na ty se právě
teď zaměříme.**

MÝTY, KTERÝM VĚŘÍME

JAK JE TO S TÍM PŠTROSEM?

MÝTUS O PŠTROSOVI (?)

Pštros je mohutný pták, se kterým se pojí řada legend – například se o něm říká, že v případě ohrožení strká hlavu do písku. Je to skutečně pravda?

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Slyšeli jste o tom, že pštros v případě ohrožení strká hlavu do písku? Co myslíte, je to skutečně pravda?
- 2) Znáte spojení „strkat hlavu do písku“? Co to vlastně znamená?
- 3) Se světem zvířat se pojí mnoho dalších tvrzení. Pokuste se přiřadit ke zvířatům z levého sloupce tvrzení ze sloupce pravého. Pak řekněte, zdali jsou pravdivá.

Myši	mají devět životů.
Ježci	milují sýr.
Kočky	mají studené čumáky.
Psi	zbožňují jablíčka.
Sovy	nosí děti.
Čápi	jsou moudré.

- 4) Na základě pozorování zvířecí říše zkuste vytvořit vlastní přirovnání či rčení, nebojte se zapojit svou fantazii!

Pštrosi dokážou vyvinout rychlost až 70 km/h. Zdroj: Canva

ZAPAMATUJTE SI

Lidé od nepaměti pozorují svět kolem sebe a snaží se pochopit, jak funguje. Na základě pozorování a vlastní zkušenosti vyvozují nejrůznější zákonitosti, které pak velmi často přenášejí do svého jazyka a využívají v mezilidské komunikaci – například v podobě bájí, legend, rčení, přirovnání či pranostik. Přestože se později zjistí, že jejich pozorování a osobní zkušenost neplatí, v jazyce přesto jejich představy přetrvávají...

JAK JE TO S TÍM PŠTROSEM?

DOPLŇUJÍCÍ INFORMACE

Mýtus o tom, že pštros v případě ohrožení strká hlavu do písku, vznikl již ve starověkém Římě. Jde však o mylnou představu, která má hned několik zdrojů:

1) Pštroši mají velmi malé hlavy, a pokud jsou skloněni k zemi, z dálky se skutečně může zdát, že jejich hlavy mizí v zemi.

2) Pštroši nestaví hnízda, ale vejce kladou do prohlubní v zemi (písku apod.). Zobáky pak používají ke kontrole a otáčení vajíček. To může vyvolat představu, že strkají hlavu přímo do země.

3) Pštroši pro podporu trávení polykají písek a malé kamínky, což může budit dojem, že skutečně strkají hlavu do písku.

Pokud se pštros dostane do nebezpečí, zpravidla začne rychle utíkat (rychlostí až 70 km/h). Dále je v případě ohrožení schopen velmi silně kopat – kopem své nohy dokáže zabít i člověka.

Také se může přitisknout k zemi a položit svůj dlouhý krk na zem před sebe, aby jej ukryl. K zemi se tiskne mimo jiné proto, aby zakryl svá nápadná bílá pera na křídlech. Hlavu do písku skutečně v případě nebezpečí nestrká.

Rčení či přirovnání „strkat hlavu do písku (jako pštros)“ je odvozeno od lidové pověry a označuje chování, kdy se nepříjemným situacím vyhýbáme tím, že je jednoduše ignorujeme, nevšímáme si jich, neřešíme je a děláme, že neexistují.

NOSÍ ČÁP DĚTI?

STARÁ POVÍDAČKA

Jistě je mezi vámi někdo, komu rodiče na otázku „Odkud se berou děti?“ odpověděli, že je přece nosí čáp. A dokonce někteří rodiče odpověděli, že hodné děti nosí čáp a zlobivé vrána. Možná jsou mezi vámi i takoví, kteří tomuto věřili ještě nedávno.

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Znáte nějakou slavnou českou filmovou pohádku, kde děti nosil čáp? Náповědou můžou být potok piva a strom plný jitřnic.
- 2) Slyšeli jste i jiný příběh o tom, kdo nosí děti? Pokud ne, můžete pro zodpovězení otázky použít internet.
- 3) Je vůbec možné, aby čáp unesl dítě? Pokuste se na internetu vyhledat základní informace o čápovi (hmotnost, potrava apod.).
- 4) Existuje pták, který by byl schopen uzvednout dítě?

ZAPAMATUJTE SI

Mnohým informacím věříme jen proto, že nám je sdělují lidé, kterým důvěřujeme (např. rodiče, kamarádi, učitelé apod.). Tito lidé nám ovšem mohou vědomě i nevědomě (záměrně i nezáměrně) říkat nepravdy. Proto je vždy důležité si získané informace ověřovat!

O čápech je známo, že si hnízda staví na komínech. Zdroj: Canva

POZNÁMKY, DOPLŇUJÍCÍ INFORMACE

Nepravda o nošení dětí čápem se často používá napříč celou Evropou, dokonce i v severní části Afriky, Ameriky i na Blízkém východě. Spisovatelka Rachel Warren Chaddová uvádí, že příběh o nošení dětí čápem se nachází i v legendě indiánského národu Siouxů, kde je „noseitelem dětí“ nesyt americký, což je druh čápa z čeledi čápotvých.

V Evropě příběh o nošení dětí čápem do jisté míry zpopularizoval dánský spisovatel Hans Christian Andersen, který v krátké povídce Čápi popsal novorozence spící v hlubinách rybníku, odkud je čápi vyzvedávají a roznášejí do vybraných rodin.

U otázek dětí, jak přicházejí na svět, byla v našich zemích používána nepravda o tom, že děti nosí čáp nebo vrána.

MY TŘI KRÁLOVÉ JDEME K VÁM

K + M + B

Tři mudrcové, tři králové, Kašpar, Melichar a Baltazar, kteří přinášejí zlato, myrhu a kadidlo právě narozenému Jezulátku, patří k tradiční křesťanské symbolice oznamující zakončení Vánoc. Tři králové obcházejí obydli a na důkaz své návštěvy zanechávají nad vchodem svou značku: K + M + B + příslušný rok.

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Dokázali byste odhadnout, co písmena K + M + B + 2022 znamenají? Mají nějaký význam také symboly + mezi písmeny? A proč je na konci uveden letopočet? S využitím důvěryhodných zdrojů ověřte, zda je váš předpoklad pravdivý.
- 2) S využitím internetového vyhledávače zjistěte, co je to myrha a kadidlo.
- 3) Zjistěte si více o tom, kdo to byli Kašpar, Melichar a Baltazar.
- 4) Přišli už k vám domů tři králové? Jak poznáte, že vybírají peněžní příspěvky opravdu na ty, kteří to potřebují, a nejsou to podvodníci?

ZAPAMATUJTE SI

Mnoho informací, se kterými se během života setkáváme, nemusí být pravda. Proto je vždy důležité ověřovat si fakta!

Zdroj: Canva

POZNÁMKY, DOPLŇUJÍCÍ INFORMACE

Ve skutečnosti jsou písmena K + M + B zkratkou spojení Christus mansionem benedicat – Kristus ať obydli požehná po celý rok (proto se za písmena píše letopočet). Symboly + mezi písmeny jsou opravdové kříže na znamení svaté Trojice – Otec, Syn a Duch svatý. Písmeno Ch se z původního spojení postupem času změnilo na K, stejně jako se Christus změnil na Kristus. Právě díky stejným iniciálám se vžil mýtus, že K + M + B znamenají první písmena křestních jmen tří králů.

O JEDNOM SLAVNÉM VOJEVŮDCI...

KDO TO JE?

Řada nepravdivých informací a polopravd je spojována s jedním velmi slavným francouzským vojevůdcem, státníkem, a dokonce po nějakou dobu i císařem, který se proslavil během Velké francouzské revoluce. Jako nápověda vám může posloužit fotografie vedle textu, na níž je daný vojevůdce zobrazen ve svém typickém postoji s rukou vsunutou za vestu uniformy. Nápovědou může být i jeho „malá“ postava a vysoký vojenský dvourohý klobouk.

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Víte, o jakého slavného vojevůdce se jedná? Pokud ne, tak využijte nabídnuté indicie a vyhledejte správnou odpověď na internetu.
- 2) Pokuste se zamyslet nad významem ruky vsunuté za vestu uniformy. Proč to tento státník dělal? Vybavují se vám i jiní státníci, vojevůdci, nebo dokonce diktátoři, kteří si také vsouvali ruku za uniformu, kabát apod.?
- 3) V tuto chvíli již určitě víte, že se jedná o slavného Napoleona Bonaparta. Byl Napoleon opravdu malého vzrůstu? Pokuste se na internetu vyhledat jeho skutečnou výšku.
- 4) Slyšeli jste někdy někoho použít slovní spojení „napoleonský komplex“? Na internetu se pokuste vyhledat, co toto slovní spojení znamená.
- 5) Zkuste rovněž vyhledat, zdali je napoleonský komplex vědecky potvrzen.

Napoleon Bonaparte. Zdroj: Wikimedia

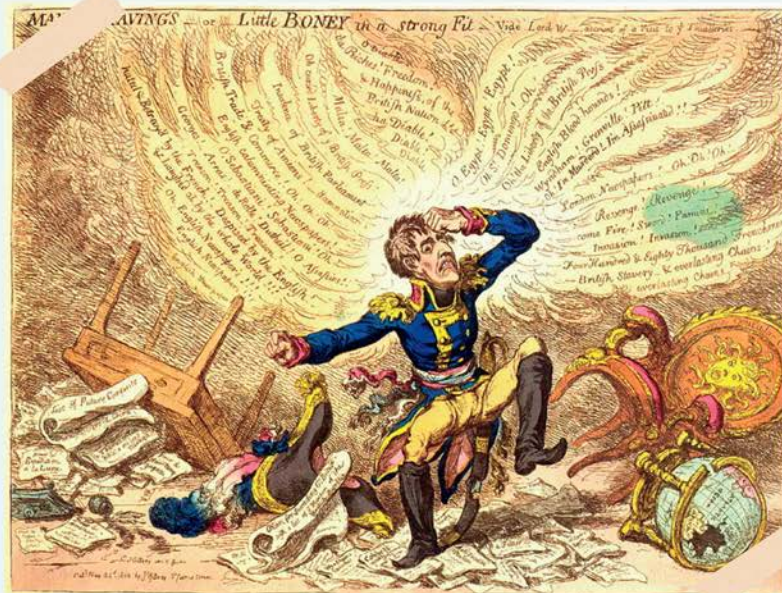
O JEDNOM SLAVNÉM VOJEVŮDCI...

DOPLŇUJÍCÍ INFORMACE

V úvodním textu ke slavnému francouzskému vojevůdci jsme se zmínili o řadě nepravdivých informací a polopravd, které se s jeho osobností pojí. Řadě lidí se při zmínce o Napoleonovi vybaví jeho malá postava, napoleonský komplex nebo domněnky o významu ruky vsunuté za vestu uniformy. Pojďme si společně tyto nepravdy uvést na pravou míru.

Asi nejznámější nepravdou o Napoleonu Bonapartovi je jeho malá výška. **Ve skutečnosti měřil 167–168 cm, což na tehdejší dobu byla dokonce nadprůměrná výška.** Průměrný Francouz té doby měřil 162–164 cm. Za nepravdou o malém vzrůstu francouzského vojevůdce stála zejména propaganda ze strany nejlepších britských kreslířů – karikaturistů své doby: Thomase Rowlandsona (1756–1827), Richarda Newtona (1777–1798), George Cruikshanka (1789–1856) a Jamese Gillraye (1756–1815). Poslední jmenovaný vymyslel v roce 1802 karikaturu Napoleona jako „Malého Boneyho“ kvůli jeho údajně malé postavě.

Slovní spojení „napoleonský komplex“ je **pseudovědecký termín, který je používán v tzv. lidové psychologii a odvolává se na malý vzrůst Napoleona.** V psychologii není tento termín používán a neměl by sloužit jako pojmenování specifického typu vnitřního komplexu spojeného s lidmi malého vzrůstu.

Zdroj: James Gillray: Maniakovo běsnění neboli Malý Boney, 1803

Napoleonský komplex je také často chybně dáván do spojitosti s osobností lékaře a psychologa Alfreda Adlera, který však nikdy tento termín nepoužil. O významu Napoleonova gesta v podobě zasunuté ruky do vesty uniformy se v minulosti vedly četné domněnky. Mělo se například jednat o tajný vzkaz svobodných zednářů nebo se mluvilo o tom, že měl vojevůdce na ruce nepříjemnou vyrážku či se držel za bolavé břicho apod. První zmínka o postoji s rukou zastrčenou za oděv je popsána v knize etikety *The Rudiments of Genteel Behavior* z roku 1737. Gesto má představovat výraz důstojnosti a autority, **má ukázat světaznalou osobnost, která jedná rozvážně a sebevědomě.**

SKANDINÁVŠTÍ BOJOVNÍCI

VIKINGOVÉ

Téma, na které se nyní zaměříme, se týká mytických Vikingů. Většina z vás určitě slyšela o těchto neohrožených skandinávských bojovnících. Určitě jste si o nich povídali ve škole, viděli jste nějaký film, seriál či pohádku, kde se Vikingové objevují. Není tedy těžké si představit, jak takový Viking asi vypadal.

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Znáte nějaký film, seriál, pohádku, kde jsou ústředním motivem Vikingové?
- 2) Když se řekne Viking, co vás hned napadne ve vztahu k jeho výzbroji, oděvu apod.?

Zdroj: Canva

SPECIÁLNÍ ÚKOL: UHÁDNETE, JAKOU PŘILBU MĚLI VIKINGOVÉ?

SKANDINÁVŠTÍ BOJOVNÍCI

DOPLŇUJÍCÍ INFORMACE: JAK JE TO S TOU PŘILBOU?

Určitě vás teď zajímá, jaké je řešení speciálního úkolu. Je velmi pravděpodobné, že jste jako správnou odpověď vybrali rohatou přilbu č. 2. Je ovšem tato odpověď správná? Měli Vikingové rohaté přilby?

Vikingové rohaté přilby neměli: vikingská přilba je hned ta první. Jedná se o kompletní vikingskou přilbu nalezenou v roce 1943 v Oslu nedaleko farmy Gjermundbu poblíž Haugsbygd v obci Ringerike v jižním Norsku. Na svém pozemku ji našel farmář jménem Lars Gjermundbo. Přilba je nyní vystavena v Museum of Cultural History of the University of Oslo. Nyní již víme, že Vikingové nenosili rohaté přilby. Nabízí se otázka, proč jsou v nich vikingští válečníci stále zobrazováni? A jak tato nepravda vůbec vznikla?

Existuje několik možných vysvětlení, ovšem nejpravděpodobněji tato nepravda vznikla teprve v 19.–20. století v hlavách umělců, spisovatelů, případně kostýmních návrhářů. Velmi pravděpodobně k tomu došlo na základě záměny se vzhledem válečníků z doby bronzové, konkrétně s keltskými Galy. Příkladem může být švédský sochař Gustav Malmström (1887–1980), který měl na svých portrétech nájezdníků zobrazeny rohaté přilby.

Zdroj: Canva

Richard Wagner (1813–1883) v 70. letech 19. století inscenoval svůj operní cyklus „Der Ring des Nibelungen“, pro který kostýmní výtvarník Carl Emil Doepler (1824–1905) vytvořil postavám Vikingů rohaté helmy. Švédský spisovatel Runer Jonsson (1916–2006) vydal v roce 1963 první ze svých dětských knih o Vikingu Vikovi, v nichž postavy nosí rohatou přilbu. V roce 1942 došlo při těžbě rašeliny v Brøns Mose ve Vikso v Dánsku k objevu velmi zajímavých archeologických artefaktů. Byly zde nalezeny i bronzové „rohaté“ přilby. Lidé tento nález dlouho připisovali Vikingům, ovšem po důkladné analýze vyšlo najevo, že nalezené předměty pochází z období cca 1100–900 př. n. l., což odpovídá mladší době bronzové, kdežto společenství Vikingů se rozvinulo kolem 8.–9. století našeho letopočtu.

POZOR, BĚŽÍ BÝK!

BÝČÍ ZÁPASY

Kdo by neznal corridu (česky korida) nebo taky býčí zápasy? Neohrožený toreador (zápasník s býky) dráždí býka červenou plachtou a mečem se ho snaží zasáhnout a někdy i usmrtit.

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Korida je tradicí jednoho evropského státu. Víte kterého?
- 2) Pokuste se na internetu vyhledat odborný název červené plachty, kterou zápasník používá k dráždění býka.
- 3) Pro označení zápasníka s býky se v češtině používá slovo toreador. Je toto pojmenování správné?
- 4) Při pohledu na červenou barvu plachty, kterou zápasník používá, je jasné, že barva musí býky silně dráždit. Na internetu se pokuste zjistit, zda skutečně červená barva vyprovokuje býka k útoku.

ČERVENÁ BARVA?

Zakladatelem, někdy označovaným za praotce současné podoby býčích zápasů, je Španěl Francisco Romero (1700–1763), který údajně vynalezl toreadorovu muletu, červený plášť používaný ve spojení s mečem. Jak to tedy je s tou pověstnou červenou barvou, která tak dráždí býky?

Zdroj: Canva

Možná jste se u nás dokonce setkali i s výrokem „zapůsobilo to na něj jako červený hadr na býka“, což někteří lidé s oblibou používají, když popisují silně podrážděného člověka.

Abychom se mohli dozvědět správnou odpověď, bude vhodné si něco málo říct o anatomii lidského a zvířecího oka. Lidské oko je schopno vnímat barvy díky třem druhům buněk, tzv. čípků. Díky čípkům lidé vnímají červenou, zelenou a modrou barvu. Většina savců má oproti člověku pouze dva druhy čípků, tudíž má odlišné vnímání barev okolního prostředí. **Savci, včetně sudokopytníků (hovězí dobytek), vnímají barvy jednolitě, tudíž jednotlivé barvy nerozlišují.** Červená barva plachty, kterou toreador používá, býka nemůže dráždit. Dráždivým je spíše trhavý pohyb mulety, který má toreador pečlivě natrénovaný.

OPRAVDU ŠKOLA HROU?

JAN AMOS KOMENSKÝ

Jana Amose Komenského (1592–1670) není nutno představovat. Určitě jste o něm slyšeli a někteří z vás se o něm dokonce i učili. Možná jste se setkali i s výrokem „ŠKOLA HROU“, který je s Komenským často spojován a na který se odvolává řada laické i odborné veřejnosti. Bylo by přece skvělé, kdyby byla škola hrou.

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Zamyslete se nad výrokem „ŠKOLA HROU“ a vysvětlete jeho význam.
- 2) Na internetu vyhledejte stránky škol, které používají výrok „ŠKOLA HROU“.
- 3) Pokuste se na internetu vyhledat latinský překlad výroku „ŠKOLA HROU“.
- 4) Zkuste na internetu vyhledat také skutečný význam výroku „ŠKOLA HROU“.

JAK JE TO DOOPRAVDY?

Tento mylný výklad školy hrou se často opakuje a v některých případech i využívá k propagačním účelům škol či různých vzdělávacích či obchodních společností. Význam výroku škola hrou vysvětluje například Jaromír Kopecký, který je řazen mezi přední komeniology.

Jan Amos Komenský. Zdroj: Česká televize

Autor ve svém díle popisuje skutečný význam názvu Komenského spisu Škola hrou, který bývá i v současnosti často mylně chápán jako vyučování hravou metodou. Ve skutečnosti jde o divadelní zpracování učebnice Janua linguarum reserata (Brána jazyků otevřená), tedy o náročné, latinsky vedené vyučování na jevišti. Komenského učebnice Schola ludus (Škola hrou) z roku 1657 vznikla v Blatném Potoku v Uhrách, kam byl Komenský pozván, aby reformoval tamní školu. Sám Komenský charakterizuje učebnici jako živou encyklopedii, tzn. scénické, divadelní zpracování učebnice Janua linguarum reserata, v níž jsou „všechny věci včetně jejich názvů předvedeny lidským smyslem v živé činnosti“.

CHAMELEONÍ MÝTUS

ROZTOMILÝ PLAZ

Jistě jste slyšeli (a v reklamách často i vidíte), že chameleoni mění svou barvu podle prostředí (podle pozadí, okolních předmětů apod.). V dnešní aktivitě se proto zaměříme právě na toto téma.

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Určitě jste se setkali s tím, že chameleon mění barvu podle prostředí – například splyne s vaším trikem. Je to ale pravda? Zjistěte více podrobností o tom, jak se chameleon zabarvuje.
- 2) Zjistěte, kdy chameleoni ve skutečnosti mění svoji barvu.
- 3) Kteří další živočichové mění barvu a proč to dělají?

JAK JE TO DOOPRAVDY?

Jde o velmi rozšířený mýtus, na který narazíte v médiích poměrně běžně. Ve skutečnosti to však není pravda – chameleoni mění svou barvu podle nálady či okolní teploty. Pomocí barev také komunikují. Pokud je chameleon podrážděný, tak se nafukuje, aby byl větší a zastrašil potenciální nepřátele, a zbarví se do tmavých odstínů. Naopak když chameleon spí, jeho tělo se uvolní a zbarví se do světlých odstínů. I páření je doprovázeno změnami barev.

Zdroj: Canva

Vrchní vrstva pokožky chameleona je průhledná, takže jsou vidět buňky, které jsou pod ní (tzv. chromatofory). Tyto buňky obsahují různá barviva a mají spoustu výběžků, které se mohou stahovat, roztahovat a vzájemně prolínat. Hned pod průhlednou vrstvou se nacházejí buňky se žlutým či červeným barvivem, pod nimi jsou pak buňky, které pro změnu odrážejí bílé a modré světlo.

Když je chameleon podrážděný, buňky se žlutým či červeným barvivem se roztáhnou tak, že zablokují vrstvu pod sebou – a chameleon vzteky zežloutne nebo zčervená. Další vrstvy kůže potom reagují na světlo a teplo.

FAKTY VS. NÁZORY

FAKTY VS. NÁZORY

JAK ROZPOZNAT FAKTY OD NÁZORŮ?

S rozšířením internetu a mohutným rozvojem sociálních médií či sociálních sítí došlo k ohromnému nárůstu internetového obsahu. Zatímco v minulosti byl počet tvůrců mediálního obsahu omezen především na novináře (žurnalisty), v současnosti se tvůrcem obsahu stává kdokoli, kdo má k internetu přístup. To s sebou nese řadu problémů, mnoho uživatelů internetu nedodržuje základní zásady novinářské práce, zejména pak ověřování informací (zdrojů) a kladení důrazu na jejich pravdivost. Novinář by totiž měl zveřejňovat zprávy pouze v souladu s fakty, jejichž původ zná, a opírat se o zdroje.

V současnosti se však kvůli extrémní demokratizaci šíří internetem velké množství informací, které nejsou ověřeny, nejsou ozdrojovány a nejsou v souladu s fakty. Přesto si své čtenáře najdou.

V záplavě informací je proto zapotřebí oddělit fakta od názorů.

Fakt je informace, která objektivně popisuje realitu a lze ji ověřit. Fakty existují nezávisle na lidech, kteří je sdělují, a obvykle se prezentují neutrálním jazykem.

Názor je informace, která je subjektivní a je interpretací reality. Často je nelze ověřit, protože se opírají o pocity a emoce. Názory jsou zpravidla sdělovány emočně zabarveným jazykem. Mohou být samozřejmě v souladu s fakty, ale pokud s nimi v souladu nejsou, jde o lži.

FAKTY VS. NÁZORY

FAKT

Objektivní – Vždy znamená jedno a to samé, i když jej říkají různé osoby.

Tato zmrzlina se prodává i vanilková.

Dohledatelný – Můžeme najít, zdali je tvrzení pravda, nebo lež.

V kavárně prodávají i vanilkovou zmrzlinu.

Popisuje realitu – Nejde o to, co si myslíme, že se děje, ale o to, co se skutečně děje.

Petr právě jí vanilkovou zmrzlinu z kavárny na rohu.

Může být ověřen – Můžeme pro naše tvrzení najít důkazy, například danou věc vidíme či je potvrzena například nějakým výzkumem.

Petr mi říkal, že má rád vanilkovou zmrzlinu.

NÁZOR

Subjektivní – Záleží na pohledu daného člověka na věc.

Vanilková příchut' zmrzliny je nejlepší.

Vytvořený – Nemohu jej nikde dohledat, protože si jej někdo vytvořil.

Vanilková zmrzlina je lepší než jahodová.

Interpretuje realitu – Mohu na základě faktů interpretovat, jak se mi daná věc jeví, je to ale stále jen moje interpretace.

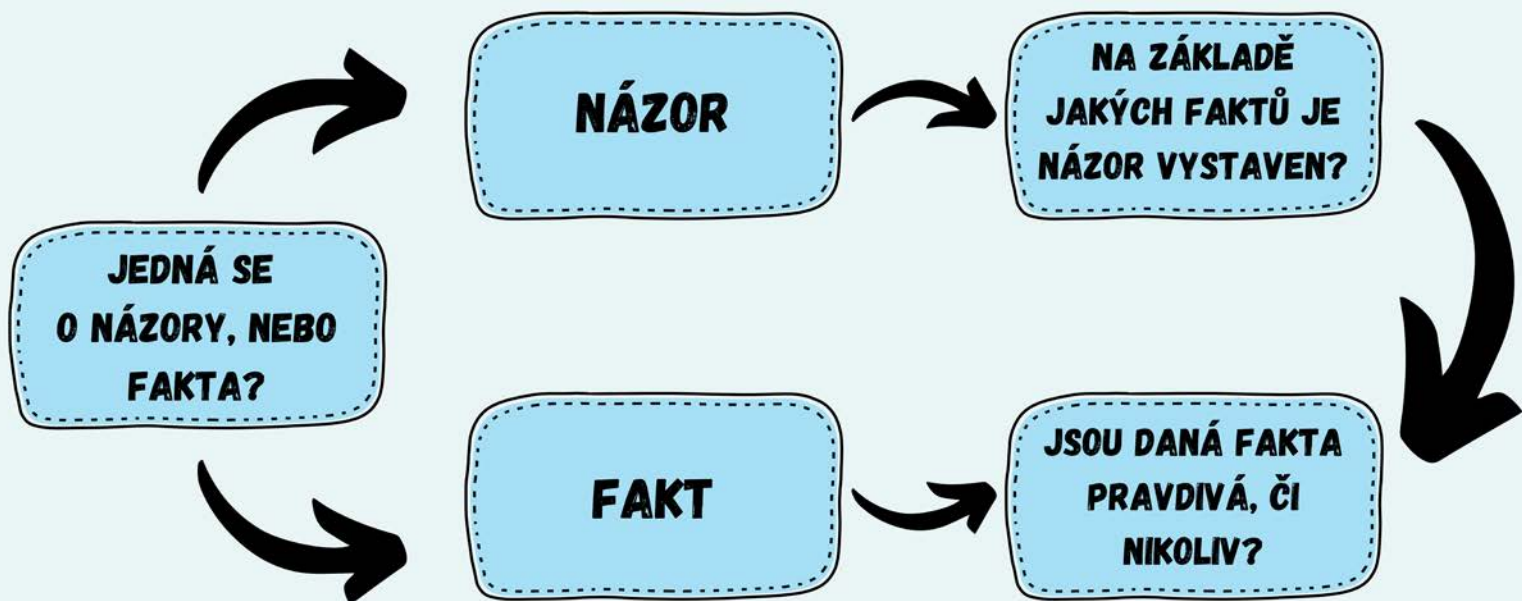
Té vanilkové zmrzlině prospělo, že není s umělými sladidly.

Nemůže být ověřen – Nemohu nikde dohledat, že daná věc je skutečně tak, jak někdo říká.

Vanilková zmrzlina je nejlepší v kavárně přes ulici.

FAKTY VS. NÁZORY

JAK PŘEMÝŠLET NAD INFORMACEMI?

FAKTY VS. NÁZORY

ROZPOZNEJTE, ZDALI SE JEDNÁ O FAKT, ČI NÁZOR

1. úroveň

Země obíhá okolo Slunce.

Měl by ses učit!

Petr má dvě dcery.

Nejlepší město v Česku je Brno.

V létě uhasí žízeň nejlépe studená cola.

Ty jsi ten nejlepší člověk na světě.

2. úroveň

Vídeň je hlavním městem Rakouska.

Co Čech, to muzikant.

Očkování by mělo být povinné.

Uprchlíci na území ČR mají práva zaručená

Ústavou České republiky.

Demokracie je nejlepší způsob vlády.

Naše škola uspořádala besídku.

3. úroveň

Petr říká, že nejlepší kniha je Zločin a trest.

Martinův názor je ten, že nejhezčí zvířata jsou kočky.

Válka je špatná.

Ministerstvo vnitra uspořádalo povedenou akci.

Oprava bytu je namáhavá práce.

Luce se to nelíbilo.

Faktická sdělení mohou být i taková, která vypadají jako názor. Máme například větu: „Myslím si, že vanilková zmrzlina je nejlepší.“ V tomto případě vyjadřuje mluvčí svůj názor, ale jedná se o faktické sdělení v tom smyslu, že si mluvčí něco myslí. V praxi ale můžeme říct, že větou začínající spojením „myslím si“ chce mluvčí jen zdůraznit, že se jedná o jeho vlastní názor.

V médiích se tak můžeme setkat například s titulkem tohoto typu: „Válka je nejlepším možným řešením,“ řekl v debatě poslanec Krieg. V tomto případě média poskytují faktické sdělení, že poslanec Krieg něco řekl. Ovšem to, co daný poslanec řekl, je čistě jeho názor.

Pokud nás daná problematika zajímá a chtěli bychom k tomuto sdělení přistoupit kriticky, musíme si nejdříve ověřit, zdali danou větu poslanec pronesl. Pokud ano, zaměříme se na dané poslancovo sdělení a na pravdivost a relevanci jeho argumentů či faktů, kterými svůj názor podkládá.

A close-up portrait of a woman with brown hair tied in a bun, looking directly at the camera with a skeptical or questioning expression. Her eyebrows are slightly furrowed, and her lips are pursed together.

**I fotky a videa mohou být
zmanipulovaná! Jak to
ale poznám? To se
dozvíte v další kapitole!**

MANIPULACE S FOTOGRAFIEMI

PRINC WILLIAM

NESLUŠNÉ GESTO!

Vpravo je fotografie britského následníka trůnu prince Williama, která byla pořízena v roce 2018 při příležitosti představení narození jeho třetího potomka přítomným novinářům. Fotografie si pořádně prohlédněte a zkuste zodpovědět následující otázky.

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Vlastními slovy popište, co se na fotografii odehrává.
- 2) Jak byste zhodnotili chování prince Williama na fotografii? Vaše hodnocení zkuste označit křížkem na uvedené barevné škále.
- 3) Dokázali byste odhadnout, co asi přítomným novinářům princ William sdělil?
- 4) Je podle vašeho názoru fotografie nějakým způsobem upravena?

Zdroj: Reuters

Zcela
nevhodné

Spíše
nevhodné

Neutrální

Spíše
vhodné

Zcela
vhodné

**AŽ BUDETE MÍT VŠECHNY OTÁZKY ZODPOVĚZENY, PODÍVEJTE SE
NA DALŠÍ STRANU.**

PRINC WILLIAM

JE TO JINAK

Nyní si prohlédněte tuto fotografii, která zachycuje stejnou událost – pouze z jiného úhlu pohledu. Jakmile si fotografii prohlédnete, zkuste opět zodpovědět uvedené otázky. Rovněž se zamyslete nad podobnými situacemi z vašeho všedního života.

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Vlastními slovy popište, co fotografie zachycuje. Změnil se váš popis situace? Co ho změnilo?
- 2) Jak byste nyní zhodnotili chování prince Williama?
- 3) Obratě na předchozí stránku a podívejte se, jak jste jeho chování ohodnotili před chvílí. Změnilo se vaše hodnocení?
- 4) Jaké ponaučení si z této situace můžete odnést?
- 5) Stalo se vám někdy, že jste na první pohled špatně odhadli průběh situace, která se ve skutečnosti udála úplně jinak?
- 6) Co dělat, abyste se takové mylné interpretaci reality příště vyhnuli?

Na fotografii je zachycen princ William, který oznamuje veřejnosti, že s Kate Middletonovou čekají třetího potomka. Na prstech proto ukazuje číslo tři.
Zdroj: Reuters

ZAPAMATUJTE SI

Úhel pohledu, ze kterého je fotografie zachycena, dokáže zásadním způsobem ovlivnit, jak bude fotografie vnímána čtenáři, jaké emoce v nás vyvolá a jak ovlivní naše postoje. Může také velmi snadno změnit naše představy o konkrétní situaci, kterou zachycuje.

POZOR, KRYSA!

OBŘÍ KRYSA Z LONDÝNA

Nyní se podíváme na jednu kuriozitu z hlavního města Spojeného království Velké Británie a Severního Irska. Vpravo je fotografie z roku 2016 z Hackney Downs ve východním Londýně a zachycuje Tonyho Smithe (46 let), který našel poblíž dětského hřiště obrovskou krysou, s níž ho jeho kolega elektrikář James Green vyfotil. A měl důvod ji vyfotit – vždyť tak obrovskou krysou svět neviděl! Tato krysa podle tvrzení mužů měřila 1,2 metru a vážila 11 kilogramů. Jedná se tak o bezkonkurenčně největší a nejtěžší krysou na světě.

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Vlastními slovy popište, co fotografie zachycuje.
- 2) Jak na vás fotografie působí? Vzbuzuje ve vás obavy?
- 3) Je podle vás fotografie nějakým způsobem upravena, nebo skutečně zachycuje realitu?
- 4) Dokázali byste zjistit, jakých rozměrů a jaké hmotnosti dosahují běžné krysy?

ZAPAMATUJTE SI

Některé fotografie využívají hry s perspektivou – předměty, které jsou blíže fotoaparátu, se zdají být podstatně větší, než ve skutečnosti jsou. Přestože je krysa podle fotografie větší než obvykle, nedosahuje tak obřích rozměrů, jak bylo uvedeno.

Zdroj: BBC

POZOR, KRYSA!

HRÁTKY S PERSPEKTIVOU

Fotografie na předchozí straně vyšla na desítkách bulvárních portálů a okamžitě vzbudila pozornost a zájem čtenářů. Snímek byl samozřejmě doplněn o tzv. clickbaitové titulky, např. „Byla chycena obří krysa, která žila poblíž dětského hřiště a která je větší než dítě“.

Velmi rychle ale bylo odhaleno, že využívá optického klamu – hry s perspektivou. Objekty, které jsou blíže objektivu, se na fotografii zdají být větší než objekty vzdálené.

Celý jev demonstrovalo hned několik uživatelů internetu a své hrátky s perspektivou sdíleli s ostatními – třeba na Twitteru. Na profilu Hackney Council se např. objevila fotografie (vpravo nahoře), která ukazuje, jak snadno lze narušit vnímání velikosti předmětů právě s využitím zkreslené perspektivy.

Podobné snímky obřích krys se na internetu objevily již v minulosti, v roce 2015 se např. na sociální síti Facebook objevila fotografie, která prý byla pořízena v londýnském metru. Ve skutečnosti však byla vyfocena v Duisburgu v Německu a krysa na obrázku měřila pouze třicet centimetrů a vážila dvě kila. Fotografie opět pracovala se zkreslenou perspektivou.

Zdroj: Hackney Council, BBC

GRÉVE!

PAŘÍŽSKÉ PROTESTY

Fotografie vpravo nahoře pochází z reportáže stanice TF1/FranceTV z 1. prosince 2013, kdy v Paříži proběhla demonstrace kvůli zvyšujícím se daním. Na snímku je zachycen francouzský politik Jean-Luc Mélenchon. Reportáž si můžete prostřednictvím QR kódu zobrazit také v podobě videa.

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1) Vlastními slovy popište, co fotografie zachycuje?
- 2) Kolik lidí se podle vašeho názoru zúčastnilo této demonstrace? Bylo jich spíše hodně, nebo naopak málo?
- 3) Je podle vás fotografie nějakým způsobem upravena, nebo skutečně zachycuje realitu?

JINÝ ÚHEL POHLEDU

Nyní si prohlédněte fotografii vpravo dole, kterou pořídil nizozemský novinář Stefan de Vries z balkónu svého bytu, jenž se nachází nad místem rozhovoru. Fotografie zachycuje stejnou událost – pouze z jiného úhlu pohledu. Jakmile si fotografii prohlédnete, zkuste opět zodpovědět naše otázky:

- 1) Změnil se nějakým způsobem váš pohled na celou situaci?
- 2) Odpovídá vámi odhadovaný počet demonstrantů realitě?
- 3) V čem se liší obraz události prezentovaný médií od reality? Co vlastně novináři, kteří rozhovor natáčeli, udělali?

Zdroj: TF1 / FranceTV

GRÉVE!

JAK TO BYLO DOOPRAVDY?

Rozhovor vznikl několik desítek minut před oficiálním začátkem demonstrace proti vládním opatřením (oficiální demonstrace začala 150 metrů od tohoto místa a skutečně se jí zúčastnily tisíce lidí). „Obrovský dav“ byl však v tomto případě na žádost politika uměle shromážděn za ním, aby dodal rozhovoru „politický a militantní rozměr“. Dav se ve skutečnosti skládal z 20–30 aktivistů.

Výřezy fotografií či videí se velmi často používají k dosažení dojmu, že se dané události účastní velké množství osob (např. podporovatelů kandidáta) a že je o událost skutečně velký zájem. Často se využívají v rámci nejrůznějších politických kampaní (např. předvolebních).

Na snímcích (vpravo) vidíme, jak byly výřezy využity v rámci politické kampaně bývalé britské premiérky Theresy Mayové.

**VIDEO Z FRACOUZSKÝCH
PROTESTŮ SI MŮŽETE
ZOBRAZIT POMOCÍ QR
KÓDU:**

Politická kampaň Theresy Mayové. Zdroj: Bored Panda

VÍTĚZSTVÍ

PŘEDCHŮDCE PHOTOSHOPU

Jedna z nejznámějších fotografií z druhé světové války byla pořízena 2. května 1945 po dobytí německého Říšského sněmu v Berlíně sovětskou armádou. Snímek pořídil sovětský fotograf Jevgenij Chalděj. Původní fotografie však musela být na nátlak Moskvy upravena.

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1) Prohlédněte si fotografii zachycující vztyčení vlajky nad Říšským sněmem v Berlíně. V jaké situaci fotografie vznikla? Jak na vás působí a jaké pocity ve vás vyvolává?
- 2) Myslíte si, že tato fotografie vznikla spontánně? Nebo byla spíše naaranžována?
- 3) Zkuste promyslet, proč tato fotografie vznikla.
- 4) Prozkoumejte obě fotografie a zkuste odhalit, co bylo změněno. Zaměřte se hlavně na postavy držící vlajku.
- 5) Dokázali byste odhadnout, z jakého důvodu byly fotografie upraveny?

ZAPAMATUJTE SI

Upravování fotografií či videí bylo a je běžnou součástí dobové propagandy. Z fotografií byly velmi často vymazávány např. různé osoby či nejrůznější detaily, přidávány nové prvky (dým, plameny...) apod. To vše mělo umocnit dojem z fotografií a posílit efekt propagandy. Ostatně k podobným úpravám dochází i v současnosti, jak si ukážeme v dalších úkolech.

Zdroj: Jevgenij Chalděj, ČTK/DPA

VÍTĚZSTVÍ

POZADÍ TÉTO SLAVNÉ FOTKY

Budova Říšského sněmu v Berlíně byla Rudou armádou dobyta 30. dubna 1945 v noci. Ten, kdo nad budovou první vztyčí vlajku, měl slíbený titul Hrdina Sovětského svazu (což s sebou neslo řadu výhod, včetně doživotní renty).

Ve zmatku však nešlo přesně určit, kdo do budovy pronikl jako první. 30. dubna odpoledne sice do budovy vnikli průzkumníci Michail Jegorov a Meliton Kantaria, kteří vyvěsili vlajku ve druhém patře, museli se však stáhnout, protože budova ještě tou dobou dobyta nebyla. Ve 23 hodin se jim podařilo dostat na střešku a vyvěsit vlajku, tři hodiny před nimi to ale také stihla skupina rotmistra Michaila Minina společně se čtyřmi dalšími bojovníky – nutno dodat, že vlajka rotmistra Minina postrádala typický srp a kladivo. Po nich pak na střešku proniklo dalších devět mužů. Uvedené akce ovšem proběhly v noci a bez přítomnosti fotografů.

První snímek vítězné vlajky pak nakonec vyfotil 1. května 1945 Viktor Ťomin, který jej zachytil z letadla. Nejočekávanější fotografie tedy nakonec vůbec nevznikla v době dobytí Berlína, ale až později, když už v Berlíně boje neprobíhaly.

Slavnější se nicméně stala fotografie Jevgenie Chalděje, jež byla pořízena 2. května 1945 na popud tří mladých vojáků (Abdulchakima Ismajlova, Leonida Gorjačova a Alexeje Kovaljova), kteří fotografovi navrhli, aby šli spolu na střešku hořící budovy vlajku vyvěsit. Vlajku si přivezl sám fotograf, nepatřila vojákům.

Z dostupných fotografií je vidět, že fotka byla upravena. Zdroj: Jevgenij Chalděj, ČTK/DPA?

Původně chtěli fotografii pořídit přímo na hořící střeše, nakonec se ale rozhodli vyfotit se nad kupolí u kamenné vázy na okraji střechy. Fotograf Chalděj spotřeboval celý fotografický film, vzniklo tedy 36 obrázků, proto existuje několik variant záběru, které se nepatrně liší. Vojáci na fotografii nejsou ti, kteří vztyčili vlajku jako první. V noci Chalděj odletěl do Moskvy za Stalinem, kde však byly jeho snímky zkritizovány – na ruce vojáka jsou totiž vidět dvoje hodinky (na každé ruce jednu). To je důkaz toho, jak se sovětské vojáky chovali na dobytých územích, tj. důkaz rabování. I když podle některých informací nejde o hodinky, ale o náramkový kompas, který vojáci používali, bylo nutné jej ze záběru odstranit. Chalděj tedy hodinky narychlo vyškrábal špendlíkem, na negativu však zůstaly a později byly odstraněny úplně.

NEVHODNÉ SELFÍČKO

PILOTI SE ZBLÁZNILI!

Mezi piloty dopravních letadel se objevil nový a velmi nebezpečný trend – za letu si fotí ve velké výšce selfie a jsou přitom vykloněni z okna letadla! Posuďte sami. Jde skutečně o riskantní zábavu.

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1) Prohlédněte si „selfie“ pilota Daniela Centena a zkuste rozhodnout, zda jde o skutečnou fotografii pořízenou za letu, nebo zda s ní bylo manipulováno.
- 2) Jak podle vás fotografie vznikla?
- 3) Existují nějaké internetové nástroje/služby, které nám pomohou odhalit, zda fotografie zachycuje reálnou situaci, nebo byla upravena?

OPRAVDU?

Fotografie je samozřejmě retušovaná (jde o fotomontáž) a byla pořízena v leteckém hangáru či na letištní ploše. Tuto skutečnost lze odhalit např. bližším prozkoumáním detailu – v brýlích pilota se odráží prostředí, tedy hangár, ve kterém byla fotografie pořízena.

Sám autor fotografie pilot Daniel Centeno sdílí na svém profilu na Instagramu mnoho podobných koláží a především díky nim získal velké množství fanoušků, kteří jeho profil pravidelně navštěvují. Svými fotomontážemi zaujal i média, která o jeho „nebezpečných snímcích“ aktivně informují.

Selfie pilota, který se toho opravdu nebojí. Zdroj: @PilotGanso

Obdobné typy fotomontáží, ve kterých zaměníme pozadí za jiné, jsou poměrně běžné a oblíbené. V současnosti je velké množství nástrojů umožňujících tuto manipulaci s fotografií ke stažení zdarma (PhotoScissors, nástroje Adobe apod.).

NÁVRH NA AKTIVITU

Vyberte libovolnou fotografii (vlastní či získanou na internetu), která zachycuje zřetelně postavu. Pomocí dostupných nástrojů (např. PhotoScissors (<https://photoscissors.com/>) z fotografie odstraňte původní pozadí a nahraďte jej pozadím jiným. Výsledné foto doplňte o zajímavý komentář.

NÁVŠTĚVA MUZEA

NOČNÍ HLÍDKA

Představte si, že bloudíte po sociálních sítích a najednou uvidíte ve vašem mobilním telefonu fotografii, která je umístěna napravo. Na snímku jsou děti v muzeu sedící před slavným obrazem Noční hlídka od Rembrandta. Tato fotografie se virálně rozšířila internetem, oslovila publikum z celého světa a vzbudila například takovouto reakci:

„Oh shit! Tomu se říká totální úpadek hodnot! Až jednou vypnou sociální sítě, bude zde jen stádo selátek...”

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1) Přečtěte si pozorně reakci a prohlédněte si také fotografii. Souhlasíte s pisatelem?
- 2) Jak na vás na první pohled fotografie působí, jaké ve vás vyvolává emoce?
- 3) Dokázali byste odhadnout, co žáci na fotografii dělají?
- 4) Zkuste daný obrázek vyhledat na internetu a zjistit, co se doopravdy dělo.
- 5) Dokázali byste navrhnout zásady slušného chování na exkurzích?

**JAKMILE ZODPOVÍTE VŠECHNY OTÁZKY,
PODÍVEJTE SE NA DALŠÍ STRANU, KDE
SE DOZVÍTE VÍCE!**

NÁVŠTĚVA MUZEA

NOČNÍ HLÍDKA

Fotografie vznikla v roce 2014 v muzeu Rijksmuseum v Amsterdamu a pořídil ji fotograf Gijsbert van der Wal. Fotografie je vytržena z kontextu, studenti totiž na návštěvě muzea dostali od učitele za úkol vyhledat si pomocí aplikace na iPhonech informace o jednotlivých obrazech a fotograf je zachytil právě v této situaci. Hned na dalších fotografiích téže skupiny vidíme, že si žáci obrazy pečlivě prohlíželi.

Fotograf Gijsbert van der Wal, který fotografii v roce 2014 pořídil, komentuje celou situaci takto: „Viděl jsem malou skupinu středoškoláků sedících na lavičkách před Rembrandtovou Noční hlídkou (v Rijksmuseum v Amsterdamu) a většina z nich si prohlížela místo obrazů své telefony. Myslel jsem si, že to bude zajímavý záběr, a pořídil fotografii. Večer jsem fotografii sdílel na Facebooku a k mému překvapení měla během několika dní 9500 sdílení, byla přeposlána na Twitter, Tumblr a Reddit. Stala se virální a byla sdílena s komentáři, že dnešní dospívající dávají přednost WhatsAppu před Rembrandtem.“ Jak však později zjistil, děti se skutečně dívaly na multimediální aplikaci muzea v mobilním telefonu a vyhledávaly – dle pokynu svého učitele – další informace o jednotlivých uměleckých dílech.

Jen chvíli předtím vznikla fotografie stejné skupiny studentů, na které pozorně obrazy sledují a poslouchají výklad kurátora. Tato fotografie však již masově sdílena nebyla.

Zdroj: The Telegraph

ZAPAMATUJTE SI

Fotografie nelze posuzovat vytržené ze situace/kontextu. Posouzení kontextu vzniku audiovizuálních materiálů (fotografií, videí) patří k základům mediální gramotnosti, která je v současnosti nesmírně důležitá – umožňuje nám lépe se orientovat ve světě on-line médií a masmédií a nenechat se nachytat.

UŽ JSOU TADY

UPRCHLÍCI VE VLAKU I NA NĚM

Prohlédněte si pozorně příspěvek, který se v roce 2015 objevil na sociální síti Facebook a rozšířil se po internetu. Poté zodpovězte naše otázky.

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1) Prohlédněte si pozorně příspěvek ze sociální sítě Facebook s fotografií zachycující uprchlíky na nádraží v Chebu a popište, jakou situaci pravděpodobně zachycuje.
- 2) Jaké emoce ve vás tato fotografie s doprovodným textem vyvolává?
- 3) Dokázali byste určit zdroj, ze kterého autor informací čerpal? Je tento zdroj důvěryhodný? Co o něm víme?
- 4) Jak velký dosah tento příspěvek asi má? Podle čeho to můžeme odhadnout?
- 5) Dokázali byste posoudit, zda jde o fotografii reálné situace? Pokud byla fotografie nějak upravena, jak konkrétně?
- 6) Jaké nástroje můžete využít k ověření věrohodnosti fotografie?

**JAKMILE ZODPOVÍTE VŠECHNY
OTÁZKY, PODÍVEJTE SE NA
DALŠÍ STRANU.**

UŽ JSOU TADY

NE, NEJSOU...

Fotografie, která byla prostřednictvím sociálních sítí sdílena, byla upravena. Jde o spojení dvou fotek – fotografie prázdného vlaku z webových stránek Českých drah a fotografie přeplněného vlaku z Indonésie.

Spojením těchto původních fotografií (vpravo) vznikla koláž, která velmi intenzivně působí na naše emoce a v kombinaci s textem příspěvku v nás vyvolává strach z vlny uprchlíků, kteří se na nás řítí. Příspěvek o uprchlících na střeše vlaku v Chebu lze považovat za hoax (poplašnou zprávu) či záměrnou dezinformaci.

ZAPAMATUJTE SI

V rámci dezinformací se velmi často využívají nejrůznější upravené fotografie doprovázené texty, které jsou naplněny emocemi a mají nás vystrašit. K typickým znakům dezinformačních zpráv patří:

- 1) Poukazování na něco utajovaného (médiu o tom mlčí, nezajímá je to).
- 2) Výzva k dalšímu šíření (pošli to dál).
- 3) Nadbytek diakritických znamének (hlavně vykřičníky, ale také otazníky) nebo pravopisné chyby.
- 4) Neověřitelný či neznámý zdroj informace.

Zdroj: E-bezpečí

MANIPULACE S VIDEEM

MANIPULACE S VIDEEM

K velmi populárním mediálním formátům patří různé druhy krátkých či delších videí rozličného obsahu. V současnosti může tvořit a sdílet videoobsah v podstatě kdokoli, s využitím mobilního telefonu jsou schopni vytvářet zajímavá videa již žáci základních škol (v některých případech i mateřských škol). Ostatně jedny z největších sociálních médií (YouTube a TikTok) jsou postaveny právě na principu vytváření a sdílení videoobsahu všeho druhu. Razantní rozvoj zaznamenaly také videostreamovací platformy (Netflix, Amazon Prime, HBO Max, Apple TV+, Disney+ apod.), které si získaly stamiliony diváků z celého světa.

Videa samozřejmě nemusí vždy zachycovat realitu, lze je všelijak upravovat, např. využít klíčovacího plátna, pokročilých počítačových efektů (CGI), nebo dokonce strojového učení či umělé inteligence. Je třeba uvědomit si, že i videoobsah lze upravovat, např. změnit mimiku i gesta osob, vložit do videa různé části nebo jiné vymazat. V této kapitole se proto zaměříme na způsoby, jak lze s videem manipulovat...

VZPOURA ROBOTŮ

ROBOT, KE KTERÉMU SE CHOVALI NEHEZKY

Firma Boston Dynamics patří k nejznámějším výrobcům inteligentních robotů na světě, jsou pověstní např. výrobou robotického psa Spota, případně humanoidního robota Atlase. Ne vždy však výroba a testování robota probíhají bez komplikací! Prohlédněte si video, které si načtete pomocí QR kódu (pouze první 2 minuty a 53 vteřin), zachycuje vzpuru jednoho z robotů, jenž se při běžných testech vymkl kontrole a ohrozil své tvůrce.

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1) Zhlédněte video New Robot Can Now Fight Back!, které zachycuje vzpuru robota Atlase při jeho testování firmou Boston Dynamics. Zobrazuje video reálnou situaci? Nebo se jedná o podvrh?
- 2) Pokud si myslíte, že je video nějakým způsobem upraveno, dokázali byste odhadnout jakým?
- 3) S využitím on-line nástrojů zjistíte co nejvíce informací o firmě Boston Dynamics. Zabývá se skutečně výrobou inteligentních robotů? Používá se některý z robotů této firmy v České republice?
- 4) Víte, co znamenají zkratky VFX a CGI?
- 5) Myslíte si, že vzpura robotů je do budoucna reálnou hrozbou pro lidstvo?

Zdroj: Youtube kanál Boston Dynamics

Poté, co jste zodpověděli otázky, si pusťte zbývající část prvního videa a prohlédněte si také následující video. Záznamy vám objasní další detaily spojené se „vzpourou robotů“ v Boston Dynamics. Všimněte si také názvu videa a jeho popisu. Pokud neumíte anglicky, využijte on-line překladače (např. Google Translator či DeepL).

QR kód prvního videa

QR kód druhého videa

VZPOURA ROBOTŮ

POZNÁMKA: APOKALYPSA SE NEKONÁ

Video **New Robot Can Now Fight Back!** nezachycuje reálnou situaci, jde o parodické video, které zpracovává osobitým způsobem téma, jak by to asi vypadalo, kdyby se roboti vzbouřili proti svým tvůrcům.

Video vzniklo s využitím speciálního obleku Xsens, který umožňuje zachytit velmi věrně pohyb člověka. Nejdříve tedy autoři videa natočili záběry s živým člověkem, kterého poté nahradili 3D modelem robota. Video tak obsahuje vizuální efekty (VFX – visual effects) a počítačem generovaný obraz (CGI – computer generated image). Firma Boston Dynamics skutečně existuje a zabývá se výrobou nejrůznějších robotů pro použití v běžném světě. K jejím nejznámějším výrobkům patří právě robot Spot (robotický „pes“).

Ne každé video, které nalezneme na internetu, musí zachycovat reálnou situaci. Mnoho jich bylo vytvořeno s pomocí počítače, který dokáže do videa dodat nejrůznější vizuální efekty (VFX), přidat či vymazat různé postavy, změnit prostředí apod. Často je velmi obtížné rozlišit, která videa byla upravena a která jsou naopak autentická.

Robot Spot od firmy Boston Dynamics. Zdroj: Alza

DALŠÍ NÁMĚTY

Videa, která pracují s vizuálními efekty, si můžete snadno vytvořit i vy sami! Stačí využít některou z mnoha aplikací pro mobilní telefony či tablety. Vyzkoušet můžete například aplikace, které vás promění za pomoci VFX v nejrůznější monstra. Doporučujeme například aplikace **Monsterfy**, **Zombify** a **ZombieBooth** či **Robotify**.

HROZBA BUDOUCNOSTI

DEEPFAKE

Představte si, že byste se vy (váš obličej) objevili na falešné videonahrávce. Videonahrávka by působila velmi věrohodně a na první pohled by nebylo možné rozeznat podvrh (fake). Nerealistické? Neproveditelné? A slyšeli jste někdy o deepfake?

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1) Jak byste reagovali, pokud by se váš obličej objevil v deepfake videu?
- 2) Zamyslete se, zda se dá deepfake zneužít. Uvedte možné příklady zneužití.
- 3) Setkali jste se někdy s deepfake videem?
- 4) Myslíte si, že je náročné vytvořit deepfake video?
- 5) Je nějak právně postižitelné vytváření deepfake videí?

ZAPAMATUJTE SI

Deepfake je označení pro realistickou úpravu videa – především tváří zobrazených osob –, která umožňuje např. velmi věrohodně změnit mimiku, tedy i samotnou řeč jednotlivých aktérů videa. V praxi tak můžeme osobám na videu vkládat do úst věty, které nikdy nepronесly, provádět záměny postav, obličejů atd. Deepfake využívá pokročilého počítačového zpracování dat s využitím umělé inteligence (využívá neurální sítě se schopností učit se), přičemž kvalita výsledného produktu – upraveného videa – se neustále zvyšuje.

Zdroj: YouTube kanál Vecanoi

Díky QR kódům si můžete přehrát dvě ukázky deepfake videí – jedno zahraniční, které paroduje Toma Cruise, a jedno české, kde hraje hlavní roli falešný Miloš Zeman.

Tom Cruise

Miloš Zeman

**Mám už těch lží na
internetu dost.
Pojďme se naučit
je rozeznávat.**

DEZINFORMACE, HOAXY A FAKE NEWS

STRAŠIDELNÉ ZPRÁVY

ÚČTENKA Z LIDLU

Prohlédněte si pozorně účtenku ze slovenského Lidlu s doprovodným textem a zkuste zodpovědět následující otázky.

„Nakoupil jsem si v Lidlu celkem 9 výrobků. Když jsem se ale doma podíval náhodou na účtenku, zjistil jsem, že celková suma neodpovídá součtu jednotlivých položek. Předpokládám, že účtenky z obchodu si nikdo běžně nepřečítává, zvláště u nákupů, které mají 20, 30 nebo i více položek.

Rozdíl v ceně byl 66 korun, což je 12 % z ceny, kterou jsem měl zaplatit.“

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1) Jaké emoce ve vás zpráva a účtenka vyvolala?
- 2) Přepočítáváte si i vy účtenky, které dostanete po zaplacení nákupu v obchodě?
- 3) Zkuste rozhodnout, zda jde o pravdivou zprávu, nebo se jedná o zprávu upravenou či podvrženou. Uveďte své argumenty pro a proti.
- 4) Jakým způsobem si lze ověřit, zda je zpráva pravdivá, či nepravdivá? Jak byste postupovali?
- 5) Může mít z takovéto zprávy někdo prospěch, nebo neprospěch? Proč?
- 6) Setkali jste se s podobnou zprávou, která by očerňovala nějaký obchodní řetězec?

Lidl Slovenská republika, v.o.s VP Lidl, Púchovská 12 Nemšová, 914 41 Pobočka: Martin I Komenského 10029/20, 036 01			
		Sk	
Camembert, 90-g		17.90	B
Marzipán. kocky		44.90	B
Banany		14.06	B
1.290 kg x	10.90	Sk/kg	
Hrozno cervene b.		34.90	B
Sauvignon Bl.0,75l		79.90	B
Kastílske víno		59.90	B
Semil./Chard.0,75l		99.90	B
Cal.Cabernet 0,75l		89.90	B
T.Al.Reserva 0,75l		119.90	B

Celkom	10 Poz	627.96	
Po záve		627.50	
=====			
Dané		1000.00	
Spät		372.50	

Sadzba	DPH	Brutto	Netto
B 19%	100.20	627.50	527.30

DKP: 6452020279415009			
IcO: 35 793 783 Ic-DPH: SK2020279415			
Okr. súd Bratislava 1, odd.Sr, vl. 492/B			
0135 0202/77/06 08.10.04 12:06			

Zdroj: hoax.cz

STRAŠIDELNÉ ZPRÁVY

HOAXY

V případě účtenky z Lidlu se jedná o smyšlené varování, které se v různých variantách objevuje na internetu od roku 2004. Jde o hoax, který má vzbudit v nakupujících nedůvěru k různým obchodním řetězcům a k jejich pokladním systémům. Ve skutečnosti byla z účtenky v grafickém programu vymazána jedna položka. Obchodní řetězce si samozřejmě všechny účetní doklady archivují – v tomto případě byla z účtenky vymazána položka sýr Eidam.

Termínem hoaxy označujeme nepravdivé zprávy, které nás mají vyděsit, postrašit a přimět k ukvapené reakci (třeba přeposílání). Hoaxy existovaly dávno před příchodem internetu, šířily se především prostřednictvím papírových řetězových dopisů za pomoci běžné pošty. S příchodem internetu se pak masově rozšířily v elektronické podobě, a to všemi komunikačními kanály – e-mailem, instant messengery, sociálními sítěmi a sociálními médii.

Existuje několik typů hoaxů, k typickým patří například poplašné zprávy, zábavné hoaxy, řetězové dopisy, smyšlené petice a výzvy, nebezpečné rady, prosby o pomoc, politické hoaxy či různé druhy podvodů.

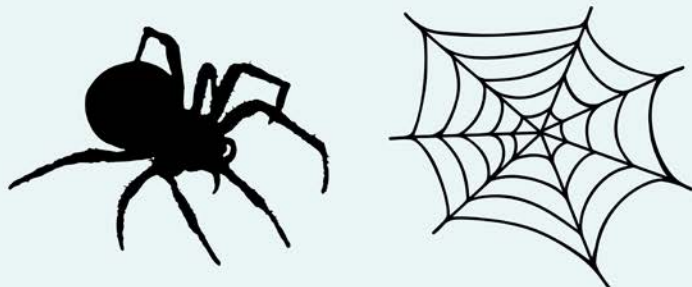
BRRR, PAVOUCI

SOLIFUGA

Tohle jsou pavouci (camel spiders, solifugy), které nacházejí denně vojáci v Iráku. Běhají rychlostí 16 km/h, doskočí 92 cm. Jsou to noční pavouci, takže vycházejí ven jen v noci nebo se zdržují ve stínu. Když vás kousnou, dostanete dávku novocainu, takže okamžitě ztuhnete.

Ani nezaregistrujete, když vás tento pavouk kousne ve spaní. Po probuzení však zjistíte, že vám chybí část nohy nebo ruky, protože vám ji ohlodával celou noc. Když při chůzi narazíte na něco ve stínu a slunce vám najednou ukáže, s čím jste se potkali, je lepší utíkat. Solifugy totiž okamžitě vyrazí za vaším stínem a vřískají celou dobu, co vás pronásledují.

Tito pavouci sice žijí v Iráku, ale představte si, že se společně s našimi vojáky nepozorovaně dostanou do České republiky! A že pojedete stanovat a po probuzení spatříte jednoho z těchto drobečků na vašem spacáku...

Zdroj: Hoax.cz

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1) Přečtěte si zprávu o pavoucích a prohlédněte si fotografii. Jaký pocit ve vás zpráva vyvolala?
- 2) S využitím důvěryhodného zdroje ověřte, zda jde o pravdivou informaci, nebo o hoax.
- 3) Dokázali byste odhadnout, která část textu je skutečně pravdivá? Označte ji např. zelenou tužkou.
- 4) Pozorně se zaměřte na fotografii a odhadněte, jak velcí tito pavouci jsou.

BRRR, PAVOUCI

PAVOUK EXISTUJE, ALE JE TO TROCHU JINAK...

Jedná se o velmi známý hoax, který se internetem šíří již od roku 2004. Kombinuje pravdivé a nepravdivé informace, zároveň využívá na fotografii hru s perspektivou.

Camel spiders („velbloudí pavouci“ nebo také „větrní škorpióni“) jsou ve skutečnosti solifugy, pavoukovci. Rozpětí jejich nohou je přibližně 10–12 centimetrů a dokáží se opravdu pohybovat rychlostí kolem 16 km/h. Mají silná kusadla, nejsou ale jedovatí, protože nemají žádný jed, a už vůbec po večerech neohlodávají končetiny nemohoucích vojáků. Loví především jiné členovce (cvrčky, štíry), ještěrky, myši nebo malé ptáky. Pro člověka nejsou nebezpeční, ale jejich kousnutí je bolestivé (v drtivé většině případů však neprokousnou ani kůži). Samozřejmě nepískají, ale mohou vydávat zvuky pomocí tření různých částí těla (tzv. stridulace).

Na fotografii pak vypadají podstatně větší, než jsou ve skutečnosti. Jde o hru s perspektivou – pavouci jsou blízko čočky fotoaparátu, proto se zdají daleko větší. Stačí porovnat jejich velikost s částí rukávu, který je také v popředí.

Veškeré informace o jedu, znehybnění nohou vojáků, ohlodávání končetin apod. jsou vymyšlené.

Solifugy dosahují délky 10 cm a jsou nápadné díky svým klepátkům.

Narozdíl od pavouků ale nemají žádný jed. Zdroj: Wikimedia

ZAPAMATUJTE SI

Některé hoaxy nejsou zcela nepravdivé. Mnohdy kombinují pravdivý základ, který je obalen množstvím nepravdivých informací. A právě nepravdivá část vás má co nejvíce znejistit a přimět k dalšímu šíření. Zprávy kombinující pravdu a lež jsou jedny z nejtěžších na rozeznání a často tvoří základ konspiračních teorií.

JDE TU O ŽIVOT

CO UDĚLÁTE, KDYŽ VÁM PŘIJDE TENTO E-MAIL?

„Vážení,
Alexandra přežila požár, ale nyní musí bojovat o holý život a svoji budoucnost. Je jí 14 měsíců, má popálenou kůži na celém těle a prasklou lícní kost v důsledku velmi vysoké teploty. Má popálenou půlku obličeje. Nyní je v nemocnici v Krakově a stará se o ní jeden z nejlepších specialistů. Alexandra musí prodělat mnoho operací a bude následovat dlouhá rehabilitace. Bohužel její rodiče nemají mnoho peněz, a proto Vás žádáme o pomoc. Za každý přeposlaný e-mail obdrží rodiče Alexandry 3 centy. Prosím, podpořte je a přepošlete tento e-mail tolika lidem, kolika to je možné.“

E-maily mohou obsahovat fotografie, které s textem e-mailu nemusí vůbec souviset. Zdroj: ČT24

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Přečtěte výše uvedenou ukázkou e-mailu a popište pocity, které ve vás zpráva vyvolala.
- 2) Byl ti někdy doručen e-mail, který tě nepřímou vybízel k jeho přeposlání? Pokud ano, můžeš popsat, o jaký e-mail šlo?
- 3) Přeposlal/a jsi někdy e-mail, který vybízel k přeposlání? Pokud ano, proč k tomu došlo?
- 4) Zamysli se nad tím, proč někdo chce, aby se opakovaně šířil (přeposílal) nějaký e-mail.

ZAPAMATUJTE SI

Do e-mailových schránek nám může dorazit velké množství zpráv. Možná se i vám stalo, že jste obdrželi e-mail, který vás přesvědčoval o zázračných schopnostech textu e-mailu nebo jeho přílohy a nepřímou vybízel k přeposlání příbuzným, kamarádům, známým. Možná vás v některých případech dokonce text upozornil na potenciální negativní dopady, pokud jej nepřešlete ostatním. Tyto e-maily se většinou nezakládají na pravdě, a mohou dokonce posloužit k tomu, aby z vás podvodníci vylákali peníze.

ČESKÁ TELEVIZE PLATÍ FIKTIVNÍ DEMONSTRANTY!

ČESKÁ TELEVIZE NABÍZÍ PRÁCI – HLEDÁ KOMPARS NA DEMONSTRACE!

Sociálními sítěmi se nedávno rozšířil obrázek (screen) inzerátu z portálu Jobs.cz, ve kterém Česká televize hledala komparsisty na demonstraci 30. října 2022, s nimiž chtěla natáčet rozhovory. Nabízela za to výdělek až 3000 Kč. Zájemci se měli aktivně podílet na natáčení a vyvolávat konkrétní hesla, zaslaná jim Českou televizí prostřednictvím SMS na jejich mobilní telefony. S vhodnými kandidáty pak měla televize natáčet rozhovory pro zpravodajský portál ČT24.

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Přečtěte si zprávu a prohlédněte si obrázek (screen) inzerátu. Jaké emoce ve vás vyvolal?
- 2) Na základě tohoto inzerátu – důvěřovali byste České televizi, že poskytuje kvalitní zpravodajství? Nebo spíše ne? A proč?
- 3) Musí se vlastně Česká televize řídit nějakými pravidly ve vztahu ke zpravodajství?
- 4) Myslíte si, že je inzerát skutečný a opravdu jej vydala Česká televize, nebo jde o podvod?
- 5) Podívejte se do sekce Volná místa na stránkách <https://ceskatelevize.jobs.cz/> a porovnejte je s obrázkem. Našli byste nějaké odlišnosti?

Česká televize

Kariéra ČT

Volná místa

Pro studenty

Život v ČT

O výběrovém řízení

Kontakty

KOMPARSISTA

Praha

Chcete se jako komparsista podílet na nejprestižnějším českém zpravodajství? Nabízíme Vám možnost jednorázové spolupráce na připravovaném 2–3 hodinovém natáčení, které se uskuteční dne 30. října 2022 od 16:00 hodin na Václavském náměstí. Jako odměnu nabízíme 1000,- Kč (+ 3000,- Kč za případný rozhovor do večerního zpravodajství), kompenzaci nákladů na dopravu a pohoštění zdarma.

Co u nás budete dělat?

- Podílet se na natáčení pro náš zpravodajský kanál ČT24
- Vyvolávat hesla, která Vám budou během natáčení chodit formou SMS zpráv na Váš mobilní telefon
- S vhodnými kandidáty bude pořízen rozhovor do večerního zpravodajství

A splňujete naše požadavky?

- Vlastní mobilní telefon
- Ochota dostavit se půl hodiny před zahájením natáčení, tj. v 15:30 hodin

Inzerát přisuzovaný České televizi.

ČESKÁ TELEVIZE PLATÍ FIKTIVNÍ DEMONSTRANTY!

UPRAVENÝ OBRÁZEK

Ve skutečnosti jde o upravený obrázek – žádný podobný inzerát nikdy nevyšel. Ve srovnání s reálnou inzercí lze vidět mnoho rozdílů:

A. Neodpovídá písmo (font) textu ani nadpisu

Pokud porovnáme písmo nadpisu a textu upraveného inzerátu s ostatními inzeráty na oficiálním webu jobs.cz, zjistíme, že je odlišné.

B. Nadpis a texty jsou špatně zalomeny

Nadpis a text nejsou správně zalomeny, levý okraj nesedí.

C. Barva pozadí je jiná

Barva pozadí je u podvrženého obrázku bílá, na oficiálním webu je však světle modrá.

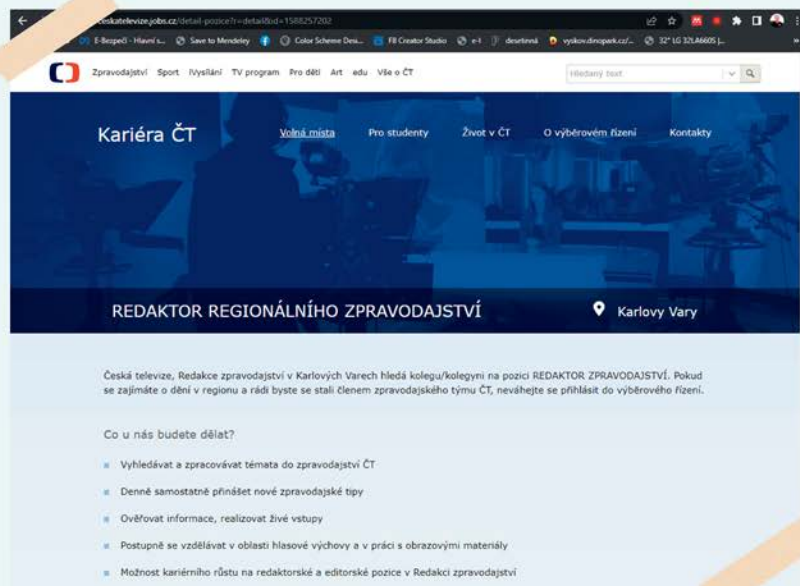
D. Odkaz vede na neexistující adresu

URL odkaz, který je uveden na obrázku, vede na neexistující stránku, chybí identifikace článku (parametr id v příkazovém řádku adresy článku).

PROČ TO VZNIKLO?

Tento upravený screen vznikl proto, aby zpochybnil počty demonstrantů na demonstraci proti nenávisti, která se konala 30. října 2022 v Praze na Václavském náměstí, a aby falešně obvinil Českou televizi z toho, že svým divákům poskytuje zkreslené a nepravdivé informace, tedy že jim lže.

Schválně, zeptejte se svých žáků, zda by přišli na to, proč byl tento inzerát vytvořen.

Skutečný inzerát České televize. Zdroj: ČT

ZAPAMATUJTE SI

Jeden z cílů dezinformátorů je oslabovat důvěru společnosti v důležité státní instituce, a to včetně tzv. veřejnoprávních médií (Česká televize, Český rozhlas a ČTK). Pokud totiž lidé nebudou mít kvalitní zpravodajství a nebudou mít k dispozici pravdivé informace odpovídající realitě, budou se chybně rozhodovat a bude snadné jimi manipulovat a podvádět je. A to je právě podstata dezinformace – nepravdivou informací cíleně ovlivňovat masu obyvatel.

TO JE LEŽ!

DEZINFORMACE

V posledních letech můžeme slyšet pojem dezinformace čím dál častěji. Toto téma se používá hlavně ve spojitosti s falešnými zprávami na internetu a ten, kdo takové informace vytváří nebo šíří, může být označen za dezinformátora.

ZAPAMATUJTE SI

Dezinformace jsou záměrně vytvořené falešné zprávy, které slouží k oklamání ostatních lidí. Liší se tak od misinformation, což jsou sice také falešné zprávy, ale takové, které nevznikly záměrně!

Dezinformace nejsou záležitostí jen této doby. Lži ke svému obohacení nebo zmatení nepřátel používali lidé už od pradávna. A dezinformace nás mohou potkat i v osobním životě. Určitě se vám již někdy stalo, že jste slyšeli nějakou pomluvu, které jste mohli jen těžko uvěřit. I takováto nepravdivá pomluva je dezinformace, protože ji autor vytvořil záměrně, aby ovlivnil okruh lidí, ve kterém se daná informace pohybuje.

Ovšem kvůli tomu, že je nyní internet trvalou součástí našeho života, mají dezinformace vliv na stále větší masu lidí. V současné době vidíme používání dezinformací hlavně v rámci politického boje, kdy jsou třeba očeřňování političtí oponenti nebo celé instituce (například Evropská unie).

Zdroj: Canva

Jak takovou dezinformaci poznat? Je zřejmé, že nemůžeme ověřit každou informaci, kterou vidíme. Důležité je zaměřit se na typické znaky dezinformací a při čtení článků nebo zhlédnutí videí si zodpovědět tři důležité otázky, které nám mohou naznačit, že je zpráva falešná:

1) Kdo je autorem dané zprávy?

Píše pod svým jménem, nebo je anonymní?

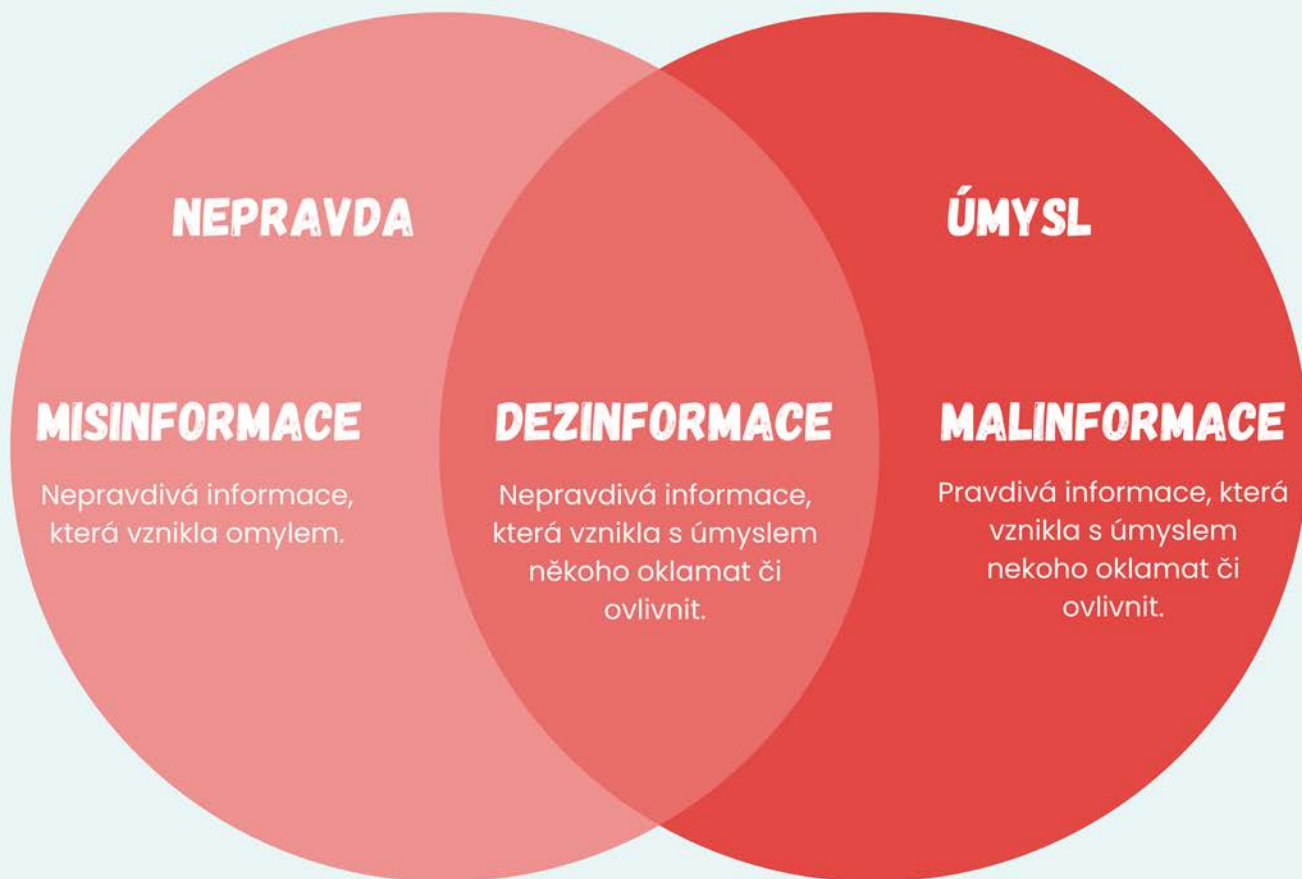
2) Čeho chce autor zřejmě docílit, když píše takovou zprávu?

Chce vyvolat strach, přesvědčit čtenáře o svém názoru, nebo jen informovat?

3) Jakých prostředků autor využívá při psaní zprávy?

Používá emotivní výrazy a prostředky, čímž chce vyvolat například strach?

MISINFORMACE, DEZINFORMACE A MALINFORMACE

EVALUACE INFORMACE

3 ZÁKLADNÍ OTÁZKY

Nejde o to, ověřovat všechny informace, ale vědět, kdy je nutné zpozornět a říct si, že je daná zpráva podezřelá. Díky tomu si ušetříme spoustu času a energie. Jak ale vědět, kdy si máme dávat pozor a kdy ne? K tomu slouží tři základní otázky, které nám mohou pomoci v rozhodování, jestli si zprávu prověříme, nebo ne. U těchto otázek uvádíme zároveň i znaky, které naznačují, že může být zpráva podezřelá.

OTÁZKY

Kdo je autorem dané zprávy? Jaké médium tomuto autorovi poskytuje prostor?

Čeho chce autor zřejmě docílit, když píše takovou zprávu?

Jaký je obsah mediálního sdělení? Jakých prostředků autor využívá?

ZNAKY

Web, který jsem viděl poprvé a který neznám.
U článku není napsáno, kdo je jeho autor.
Autor je podepsán pod pseudonymem, nedohledatelnou zkratkou apod.

Chybí objektivita – zaznamenána jen jedna strana, chybí vyjádření druhé strany.
Autor píše své vlastní názory.
Autor odkazuje například na další politiky či strany s „dobrým názorem“, svůj e-shop s produkty, které vše vyřeší, apod.

Gramatické chyby či pravopisné chyby.
Nadměrná interpunkce.
Výrazy mířící na emoce (skandální, manipulace, kontrola, otroci...).Nálepkování (nacisté, sluníčkáři, vlastenci).
Typické fráze (sdílejte, než to smažou, posílejte dál, toto vám v televizi neřeknou).

EVALUACE INFORMACE

MŮŽEME TOMU VĚŘIT?

Pokud máte zřízený účet na některé sociální síti či e-mailovou schránku, můžete se setkat s různými zprávami, ve kterých se lze dočíst informace, jež vás mohou zaujmout, naštvat či ve vás vyvolat strach. Tyto e-maily mohou být pravdivé, ale mnoho z nich je pouze vymyšlený příběh, aby autor šířil svůj pohled na svět nebo aby ovlivnil ostatní čtenáře. Ukázkou je e-mail, který vidíte napravo. Přečtěte si jej a odpovězte na následující otázky.

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Identifikujte, kdo je autorem dané zprávy.
- 2) Zamyslete se nad tím, čeho chce uvedenou zprávou docílit.
- 3) Jaká jsou témata zprávy?
- 4) Je z hlediska formy na zprávě něco zvláštního? Zkontrolujte pravopis, expresivní výrazy apod.
- 5) Jak byste celkově zprávu zhodnotili? Můžete jí věřit, nebo ne?
- 6) Vyhledejte na internetu další informace o této zprávě.

Komu: muj@email.cz

Předmět: UKRAJINCI – TOTO NÁM ZATAJILI!

Dle informace paní učitelky ze základní školy na Praze 9 jsou u nich ve škole v tělocvičně ubytováni Ukrajinci. Učitelé do tělocvičny nesmí chodit, protože je tam velký počet osob s tuberou a žloutenkou, ale

nesmí se o tom nikde mluvit. Rodiče českých dětí dokonce nesmí vstupovat do školy z důvodu COVID. Ve třídách jsou již na vyučování ukrajinské děti, které protože nerozumí česky tak vyrušují.

Do tělocvičny přinesli pro Ukrajince bagety, ale toto jídlo všichni uprchlíci odmítli (sic!), takže dostali poukázky a chodí si nakupovat do prodejny LIDL, přestože jsou nakaženi tuberou a žloutenkou. Takže vidíte, že je potřeba se chránit i v obchodech nadále!!!! Nikdo z učitelů o tomto nesmí veřejně mluvit. Tak kam jsme to dopracovali Máte je tu po okupaci v roce 1968 opět vítat a vláda se může rozdat????!

PROČ LIDÉ VYTVÁŘÍ DEZINFORMACE?

LEŽ NENÍ BEZ DŮVODU

Možná si někdy říkáte, proč mají vlastně lidé potřebu psát na sociální sítě a do e-mailových schránek výslovné lži. Tito lidé mají pro své jednání hned několik důvodů, které si nyní rozebereme.

Důvod první: Osobní víra

Někteří lidé například věří tomu, že je Země placatá nebo že nás ovládají veleještěři z vesmíru. Uvěřili totiž konspiračním teoriím a některé věci si vysvětlují jako zásah vyšších sil, Satana, mužů za oponou či mimozemšťanů. Tito lidé nekonají ve špatné víře, pro svá tvrzení nemají ale žádné vědecké a věcné důkazy. Jedná se o teorie, jež nelze potvrdit, a záleží tak pouze na víře daného člověka. Lidé, kteří daným informacím věří a šíří je v dobré víře, nejsou dezinformátoři. Za dezinformátory označujeme pouze ty, kteří vědí, že šíří lež.

Důvod druhý: Šíření vlastního světonázoru

Někteří lidé používají lež jako nástroj pro to, aby efektivněji šířili svůj pohled na svět, a to například na politiku. Kvůli tomu ocerňují své politické oponenty, určité skupiny lidí či rovnou celé organizace a státy. Svě chování si poté odůvodňují tím, že lež v tomto případě může pomoci k tomu, aby se lidé měli v konečném důsledku dobře (když například zvolí politika, kterého chtějí oni sami).

Důvod třetí: Politická moc

I někteří politici se dopouštějí šíření dezinformací – jednak v rámci politického boje a také proto, že dobře vědí, že zprávy zaměřené na emoce (například strach) jim pomáhají k dosažení jejich politických cílů, protože velmi často přichází s jednoduchým řešením.

Důvod čtvrtý: Peníze

Dezinformacemi se dají vydělat i pěkné peníze. Mohou za to zisky z reklam na webech, které jsou o to vyšší, o kolik více web navštíví uživatelů. Dezinformátoři můžou vydělat také za pomoci svých e-shopů (například v minulosti prodávali USB flash disk, který měl chránit před 5G zářením) nebo darů od svých příznivců.

**Možná by stačilo se nad
věcmi jenom zamyslet...
a vědět, jakých chyb se
v myšlení dopouštíme.
Jak vlastně vnímáme
informace?**

JAK VNÍMÁME INFORMACE?

POJĎME POČÍTAT

TŘI PŘÍKLADY

Na této straně vás čeká výpočet tří jednoduchých příkladů, na které budete potřebovat znalosti ze základní školy. Tyto příklady jsou opravdu lehké a jde spíše o to, jakou rychlostí je vypočítáte.

První příklad

Pálka a míček stojí dohromady 110 korun. Pálka stojí o sto korun více než míček. Kolik stojí míček?

Místo pro odpověď:

Druhý příklad

Jestliže 5 strojům trvá výroba 5 výrobků 5 minut, jak dlouho potrvá 100 strojům výroba 100 výrobků, když pracují současně?

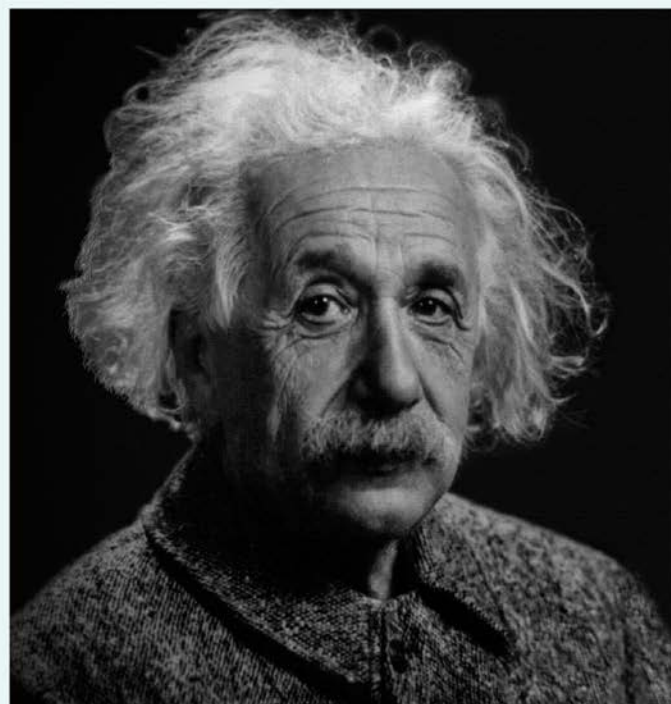
Místo pro odpověď:

Třetí příklad

V jezeře rostou lekníny. Každý den se plocha leknínů zdvojnásobí. Jestliže zabere 48 dní, než kompletně pokryjí celé jezero, kolik dní jim zabere, než pokryjí jeho polovinu?

Místo pro odpověď:

**JAKMILE TYTO PŘÍKLADY VYPOČÍTÁTE,
PODÍVEJTE SE NA DALŠÍ STRANU**

Ani slavný fyzik Albert Einstein se nevyhnul mýtům a pověrám o své osobě. Jedním z takových mýtů je například to, že měl údajně propadat z matematiky a fyziky. To ovšem není pravda; již od dětství v těchto disciplínách vynikal. Pověře mohlo nahrát asi to, že ve švýcarském vzdělávacím systému byla nejlepší známka šestka (a jednička naopak nedostatečná), a Albert měl z těchto předmětů vždy šestky. Zdroj: Canva

POJĎME POČÍTAT

VÝSLEDKY, KTERÉ VÁS PŘEKVAPÍ

Na předchozí straně jste zkusili vyřešit tři jednoduché matematické příklady. Opravdu byly ale tak lehké, že jste vše vypočítali správně? Při testování odpovědělo jen 17 procent respondentů správně na všechny tři otázky. Mezi nimi byli i studenti z prestižních amerických univerzit, například z MIT, kde odpověděla na všechny tři otázky správně méně než polovina. V čem je tedy háček? Podívejme se na výsledky daných příkladů.

Příklad první: Pokud jste u první možnosti řekli, že míček stojí 10 korun, nemáte pravdu. Správný výsledek je **5 korun**. Pálka pak stojí 105 korun, celkový součet je pak 110 korun, tak jak nám říká zadání příkladu.

Příklad druhý: Pokud jste u druhého příkladu řekli 100 minut, mýlíte se. Ze zadání plyne, že **jeden stroj vyrobí výrobek za 5 minut**. Každý ze sta strojů tak bude dělat na jednom výrobku pět minut, a jelikož jich je sto, tak práci dokončí za 5 minut.

Příklad třetí: Ne, není to 24 dní, **ale 47 dní**. Jde o to, že předposlední den musí být pokryta polovina plochy, aby další den, když se plocha zdvojnásobí, byl pokryt celý rybník.

Nejde o to, že by tyto příklady byly nějak složité, ale spíše o to, že tyto příklady řešíme automaticky intuitivně a tzv. „selským rozumem“. Jak ale vidíme, bez toho, aniž bychom se nad věci více zamysleli, se můžeme dopustit chyb.

Intuice a selský rozum souvisí s něčím, co Daniel Kahneman, nositel Nobelovy ceny, pojmenoval jako systém 1 a systém 2. Systém 1 je naše rychlé myšlení, automatické myšlení, které používáme automaticky a bez námahy. Dopouštíme se ovšem při něm spousty různých chyb. Systém 2 je naše pomalé myšlení, které nás stojí daleko více námahy, a proto jej používáme jen občas. V konečném důsledku se nám ale vyplatí, neboť se tak vyvarujeme chyb spojených s rychlým myšlením.

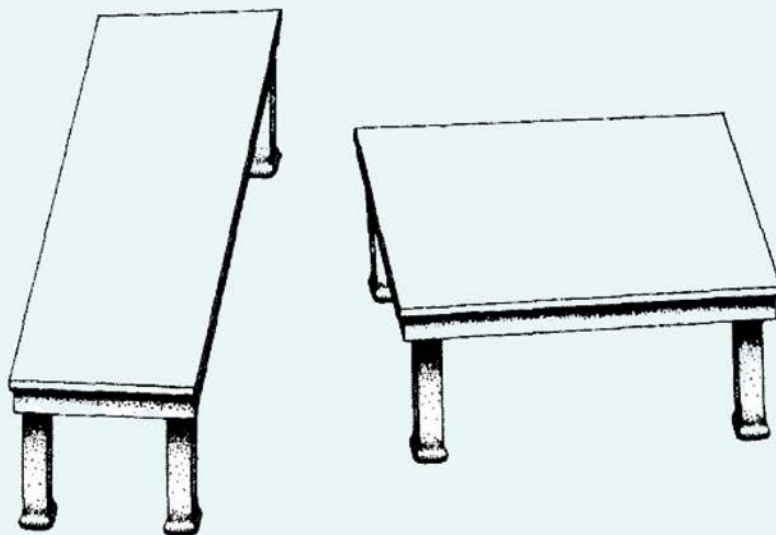
NA PRVNÍ POHLED...

ZÁHADNÉ STOLY

Na obrázku napravo můžete vidět dva obyčejné stoly, přičemž je na první pohled zřejmé, že jeden je užší než druhý. Sami ale tušíte, že je na těchto stolech něco zvláštního. Co by to přesně mohlo být? To se dozvíte po absolvování níže vypsáných otázek a úkolů. Ke splnění úkolů budete ovšem potřebovat také nůžky!

OTÁZKY A ÚKOLY:

- 1) Zamyslete se nad tím, co by mohlo být na daných stolech zvláštního.
- 2) Vymyslete kreativní způsob, jak porovnat dané stoly z hlediska délky a šířky jejich desky (tj. bez nohou). Diskutujte ve skupinách, jaký způsob byste použili.
- 3) Vystříhnete u jednoho stolu jeho desku (bez nohou) a porovnejte ji s deskou druhého stolu. Co jste zjistili?
- 4) Čím jsou stoly zvláštní?
- 5) Plyne z tohoto experimentu nějaké poučení, jež byste si mohli odnést do života?
- 6) Podívejte se na stoly znovu. Vidíte stoly stále naprosto stejně, nebo se váš pohled na ně trochu změnil?

Zdroj: Wikimedia

NEŽ ZAČNETE...

Předtím, než přejdete k otázkám a úkolům, si tyto stoly najděte na internetu, a to pod názvem Shepard tables. Jakmile si stoly najdete, vytiskněte je na papír. S takto vytisklými stoly totiž budete dále pracovat.

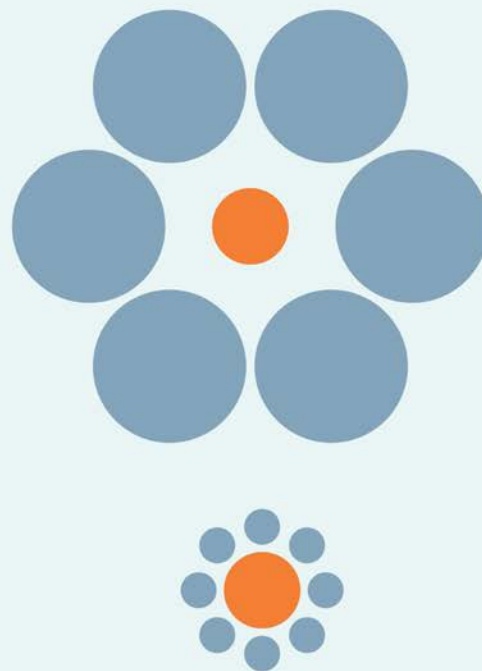
NA PRVNÍ POHLED...

NEUVĚŘITELNÝ OPTICKÝ KLAM

Určitě teď víte, že desky těchto stolů jsou naprosto identické, i když se to na první pohled nemusí vůbec zdát. Stoly zkonstruoval stanfordský psycholog Roger N. Shepard, přičemž se jedná o jednu z nejsilnějších optických iluzí, která kdy byla vytvořena.

Podle Sheparda se dvojice stejných rovnoběžníků, které představují desky dvou stolů, jeví jako radikálně odlišné, protože je naše oči dekódují podle pravidel pro trojrozměrné objekty. To způsobuje, že vnímáme odlišnost délky stolů až o 25 %. **Abychom tedy opravdu bezpečně věděli, že stoly jsou identické, musíme si jejich délku empiricky ověřit.** Zajímavé je, že i přes prozření, že se jedná o iluzi, nedokáže náš mozek obrázek správně dekódovat a stoly se nám zdají pořád odlišné.

A právě zde můžeme vidět podobnost s tím, jak denně přijímáme informace a čemu věříme. Možná se vám někdy stalo, že jste byli naprosto přesvědčeni o tom, že máte pravdu, ale poté vám byl podán důkaz, který vás nakonec přesvědčil o opaku. Najednou jste mohli cítit pocit iluze, který jste překonali díky tomu, že jste se dozvěděli nové informace. Nejhorší ze všeho ovšem je, když jsme skálopevně přesvědčeni o něčem, aniž bychom o tom měli pádné důkazy, a navíc si odmítáme informaci ověřit, protože se nám to zdá naprosto zbytečné. Shepardovy stoly nám naznačují, že náš mozek je sice silný nástroj, ale zdaleka není dokonalý, protože podléhá různým klamům, heuristikám či kognitivním zkreslením. A my buď můžeme žít v této iluzi celý život, nebo dbát na sebereflexi a ověřování si informací.

Zdroj: Wikimedia

Dalším příkladem zajímavé optické iluze je takzvaná Ebbinghausova iluze, při níž se jeví, že spodní oranžová tečka je výrazně větší než horní tečka stejné barvy. Oranžové tečky jsou ovšem identické.

ZÁVĚR

Co říci závěrem? Věříme, že vám naše příručka nabídla řadu zajímavých námětů do hodin mediální výchovy, které můžete využít ve své vlastní praxi, a zároveň vás inspirovala k tvorbě dalších zajímavých aktivit zaměřených na posilování mediální gramotnosti žáků. Ale nejenom žáků – mediální gramotnost je třeba zvyšovat také u dospělých, ať už učitelů, či rodičů!

Další informace najdete na velkém množství webových stránek, které se problematice posilování mediální gramotnosti věnují. Příkladem jsou stránky Cedmohub.com, E-Bezpeci.cz, JSNS.cz nebo MV21.cz.

Nyní je na čase si vše vyzkoušet přímo v terénu – ve vašich vlastních vyučovacích hodinách. Hodně zdaru!

Za realizátory,
Kamil, Dominik a René

POUŽITÉ ZDROJE

Kapitola: Uvědomění si důležitosti pravdy

Internetové zdroje:

- Karlík, T. (2019). Velký vánoční zázrak. V roce 1914 se válka o svátcích na několik hodin zastavila. ČT24. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/3012458-velky-vanocni-zazrak-v-roce-1914-se-valka-o-svaticich-na-nekolik-hodin-zastavila>.
- Motýl, I. (2020). Před 70 lety začal proces s Miladou Horákovou. Jak šel den po dni až do její smrti? Dostupné z: <https://cnn.iprima.cz/pred-70-lety-zacal-proces-s-miladou-horakovou-jak-sel-den-po-dni-az-do-jeji-smrti-3823>.
- Benešová, H. (2022). ATENTÁT 80: Vyhlazení obce Lidice dne 10. června 1942. Vojenský historický ústav. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/atentat-80-vyhlazeni-obce-lidice-dne-10-cervna-1942/>.

Odkazy na obrázky:

- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/4/42/Illustrated_London_News_-_Christmas_Truce_1914.jpg.
- <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1206905-politicke-procesy-v-50-letech>.
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/92/Pam%C3%A1tn%C3%ADk_Lidice_%2C_pam%C3%A1tn%C3%ADk_v%C4%9Bnovan%C3%BD_ob%C4%9Btovn%C3%BDm_d%C4%9Btem.jpg.
- https://he.m.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:Bundesarchiv_Bild_152-50-10,_Reinhard_Heydrich.jpg.
- https://live.staticflickr.com/4233/34951464491_db409f7630_b.jpg.

Kapitola: Mýty, kterým věříme

Zdroje:

- Kopecký, K. (2021). Pravda nebo lež? Nový cyklus E-Bezpečí o mýtech kolem nás. E-Bezpečí. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/novinky/2228-pravda-nebo-lez-novy-cyklus-e-bezpeci-o-mytech-kolem-nas>.
- Rozhlas. (2010). Strká pštros hlavu do písku? Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/strka-pstros-hlavu-do-pisku-7863454>.
- Science World (2015). Do ostriches really bury their heads in the sand? Dostupné z: <https://www.scienceworld.ca/stories/do-ostriches-really-bury-their-heads-sand/>.
- McVean, A. (2017). Ostriches Do Not Really Stick Their Heads in the Sand. Dostupné z: <https://www.mcgill.ca/oss/article/did-you-know/ostriches-do-not-really-stick-their-heads-sand>.
- Navrátilová, A. (2004). Narození a smrt v české lidové kultuře. Vyšehrad. ISBN 80-7021-397-3.
- Warren-Chadd, R., Taylor, M. (2016). Birds: Myth, Lore and Legend. Bloomsbury Publishing. ISBN 9781472922885.
- Hobby.cz & ZOO Praha. Péče o ježčí mládě je stejná jako o mimino. iDnes. Dostupné z: https://www.idnes.cz/hobby/mazlicci/pece-o-jezci-mlade-je-stejna-jako-o-mimino.A080505_132951_receptar-mazlicci_tyn.

POUŽITÉ ZDROJE

- Kopecký, K.(2020). Fact-check pro nejmenší: Ježek, který si na bodlinkách nosí jablíčka. E-Bezpečí. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevy-spojene-s-online-komunikaci/hoax-fake-news/1531-fact-check-pro-nejmensi-jezek-ktery-si-na-bodlinkach-nosi-jablicka>.
- Napoleon.org. (1963). Dostupné z: <https://www.napoleon.org/histoire-des-2-empires/articles/la-taille-de-napoleon/>.
- Vojenský historický ústav Praha. (2015). Propaganda v době Napoleona. <http://www.vhu.cz/propaganda-v-dobe-napoleona/>.
- ADLER, A. (1956). The Individual Psychology of Alfred Adler. New York: Basic.
- Nivelon, F. (1737). The Rudiments of Genteel behavior. Dostupné z: <https://archive.org/details/rudimentsofgente00nive>.
- Museum of Artifacts. THE ONLY COMPLETE VIKING HELMET EVER FOUND – GJERMUNDBU. (2017). Dostupné z: <https://museum-of-artifacts.blogspot.com/2017/10/the-only-complete-viking-helmet-ever.html>.
- Museums and palaces. (n. d.). Dostupné z: <https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-viking-age/weapons/helmets/>.
- History. (2018). Did Vikings really wear horned helmets? Dostupné z: <https://www.history.com/news/did-vikings-really-we-wear-horned-helmets>.
- Gershon, L. (2022). The Horned Helmets Falsely Attributed to Vikings Are Actually Nearly 3,000 Years Old. Smithsonian Magazine. Dostupné z: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/iconic-viking-horned-helmets-actually-3000-years-old-180979339/>.
- Conrad, B. (n. d.). Britannica.com. Bullfighting history. Dostupné z: <https://www.britannica.com/sports/bullfighting/History>.
- Britannica.com. (n. d.). Francisco Romero. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Francisco-Romero>.
- Corrida de toros. (2020). Blog o býčích zápasech. Dostupné z: <http://corridadetoros.svetu.cz/3-ne-byci-opravdu-neutoci-na-cervenou-barvu.html>.
- Asociace češtinářů. (2015). Škola hrou, nebo hraní si ve škole? Jaromír Kopecký o Komenského spisu Škola hrou. Dostupné z: <https://www.ascestinaru.cz/skola-hrou-nebo-hrani-si-ve-skole-jaromir-kopecky-o-komenskeho-spisu-skola-hrou/>
- Martinová, Z. (2021). Chameleon: když barvy promluví. ABC. Dostupné z: <https://www.abicko.cz/clanek/precti-si-priroda/10995/chameleoni-kdyz-barvy-promluvi.html>.
- Kostner, R. (2015). Jak chameleon mění barvu. ZOO magazín. Dostupné z: <https://zoomagazin.cz/jak-chameleon-meni-barvu/>
- Fox, T. (2020). How Chameleons Change Colour? NewScientist. Dostupné z: <https://www.newscientist.com/lastword/mg24732911-900-how-do-chameleons-change-colour/>.

Odkazy na obrázky:

- https://cs.wikipedia.org/wiki/Kontinent%C3%A1ln%C3%AD_blok%C3%A1da#/media/Soubor:Napoleon_in_1806.PNG
- <https://www.vhu.cz/propaganda-v-dobe-napoleona/>
- https://ct24.ceskatelevize.cz/sites/default/files/styles/node-article_vertical/public/images/1518467-12001.jpg?itok=8GAFrZuz

POUŽITÉ ZDROJE

Kapitola: Mýty, kterým věříme

Internetové zdroje:

- Burýšek, Jiří. (2019). NÁZORY VS. FAKTA: CO JE VLASTĚ NÁZOR? Bez faulu. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/clanky/o-manipulaci/nazory-vs-fakta-co-je-vlastne-nazor/>.
- Voráč, Dominik. (2022). Pracovní listy: Fakt, nebo názor? Mediální výchova pro 21. století. Dostupné z: <https://www.mv21.cz/post/pracovn%C3%AD-listy-fakt-nebo-n%C3%A1zor>.

Kapitola: Manipulace s fotografiemi

Internetové zdroje:

- Kopecký, K. (2018). Úhel pohledu – vybrané formy manipulace s fotografiemi v online prostředí. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php?view=article&id=1367>
- CAUNT, J. (2018). People Are Posting Examples of How Media Can Manipulate The Truth (12 pics). Bored Panda. https://www.boredpanda.com/examples-media-truth-manipulation/?utm_source=google&utm_medium=organic&utm_campaign=organic
- CROOKES, D. (2016). Why this giant rat photo may not be quite what it seems. BBC. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/newsbeat-35788179>
- BUTTERFLY, A. (2015). The big rat on Facebook is not from the London Underground. BBC. <https://www.bbc.com/news/newsbeat-34614360>
- France 24. (2013). 7000 or 100000 protesters? Dostupné z: <https://www.france24.com/en/20131202-front-gauche-melenchon-tf1-front-national-recruitment-canal-plus-nkm-paris-poster>.
- Pilot Ganso (Instagram). Instagram. <https://www.instagram.com/pilotganso/>.
- Strašík, L. (2015). Nejslavnější fotka druhé světové je tak trochu podvrh. ČT24. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1523458-nejславnejši-fotka-druhe-svetove-je-tak-trochu-podvrh>.

Odkazy na obrázky:

- <https://i2-prod.dailystar.co.uk/incoming/article19260644.ece/ALTERNATES/s615b/1313546>.
- <https://twitter.com/hackneycouncil/status/708325923611869184/photo/1>.
- <https://www.bbc.com/news/newsbeat-35788179>.
- <https://twitter.com/stefandevries/status/407243525928271873/photo/1>.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Raising_a_Flag_over_the_Reichstag.
- <https://www.instagram.com/pilotganso/>.
- <https://www.telegraph.co.uk/news/newstopics/howaboutthat/12103150/Rembrandt-The-Night-Watch-The-real-story-behind-the-kids-on-phones-photo.html>.
- <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/priklady/fotografie/1631-uprchlici-na-strese-vlaku-v-chebu>.

POUŽITÉ ZDROJE

Kapitola: Manipulace s videem

Internetové zdroje:

- CNN. (2019). A video that shows a robot turning on its creators is scary -- but also fake. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2019/06/17/business/fake-robot-abuse-video-trnd/index.html>.
- Vincent, J. (2021). Tom Cruise deepfake creator says public shouldn't be worried about 'one-click fakes'. The Verge. Dostupné z: <https://www.theverge.com/2021/3/5/22314980/tom-cruise-deepfake-tiktok-videos-ai-impersonator-chris-ume-miles-fisher>.
- Foley, J. (2021). 14 deepfake examples that terrified and amused the internet. Creative Bloq. Dostupné z: <https://www.creativebloq.com/features/deepfake-examples>.

Odkazy na obrázky:

- <https://www.instagram.com/vfxchrisume/?hl=cs>.
- <https://www.youtube.com/watch?v=wq-kmFCrF5Q&t=51s>.
- <https://www.youtube.com/watch?v=dKjCWfuvYxQ>.
- <https://www.alza.cz/bostondynamics-spot-atlas>.

Kapitola: Hoaxy, dezinformace a fake news

Zdroje:

- Hoax.cz. (n. d.). Účtenka z Lidlu. Dostupné z: <https://www.hoax.cz/hoax/uctenka-z-lidlu/>.
- Mikkelsen, D. (2007). Camel Spiders. Snopes.com. Dostupné z: <https://www.snopes.com/fact-check/camel-spiders/>.
- Hoax.cz. (n. d.). Pavouci z Iráku – Camel Spiders. <https://www.hoax.cz/hoax/pavouci-z-iraku---camel-spiders/>.

Odkazy na obrázky:

- <https://www.hoax.cz/hoax/uctenka-z-lidlu/>
- https://es.m.wikipedia.org/wiki/Archivo:Solifugae_-camel_spider-siamak_sabet.jpg
- <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1407245-popalena-natalka-stale-zustava-v-umelem-spanku>

Kapitola: Jak vnímáme informace?

Zdroje:

- Kahneman, D. (2012). Myšlení: rychlé a pomalé. Jan Melvill. ISBN: 978-80-87270-42-4.
- Colman, A. (n. d.) Turning the tables illusion. Oxford References. Dostupné z: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803110312149;jsessionid=9B0692ACC90FA65919C612F98B86C611?rskey=EtCz6d&result=1>

Odkazy na obrázky:

- <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bc/Mond-vergleich.svg/1200px-Mond-vergleich.svg.png>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Shepard_tables#/media/File:Table_shepard.preview.jpg

**Kamil Kopecký
Dominik Voráč
René Szotkowski**

NA PRAVDĚ ZÁLEŽÍ PŘÍRUČKA PRO UČITELE, JAK UČIT O PRAVDĚ NA INTERNETU

Grafika: Dominik Voráč

Jazyková korektura: Martina Křížová

Vydala: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Olomouc 2023

Pedagogická
fakulta

Univerzita Palackého
v Olomouci

Central European
Digital Media
Observatory

NA PRAVDĚ ZÁLEŽÍ

Kamil Kopecký, Dominik Voráč, René Szotkowski

Se stále se zvyšujícím počtem informací, které musíme každý den vstřebávat z médií, internetových stránek a sociálních sítí, se u každého z nás zvyšují nároky na kritickou percepci informací. Zvláště pak v posledních letech s příchodem onemocnění covid-19 jsme byli svědky toho, jak mohly falešné zprávy způsobit úmrtí těch, kteří si neověřili informace, jež kolovaly po internetu. Nebyl to ovšem jen koronavirus, mnoho mýtů, hoaxů a fake news má i politický obsah, čímž mohou přímo ohrožovat demokratická řízení ve státech Evropské unie i mimo ni. Před námi je tak těžký úkol – vybavit současnou i budoucí generaci občanů takovými kompetencemi, které jim pomohou vyznat se v době, která se nyní příznačně označuje jako postfaktická.

Tato příručka nabízí učitelům návrhy aktivit ke zvýšení mediální gramotnosti. Tyto aktivity nemusí být nutně použity jen ve speciálním předmětu mediální výchova, ale průřezově napříč několika předměty jako například český jazyk, dějepis či biologie. Příručka je vytvořena tak, aby cílila nejen na kognitivní rovinu výchovně vzdělávacích cílů, ale i na rovinu afektivní, kdy se snaží žáka vybavit znalostmi potřebnými ke kritické percepci textu, postoji a hodnotami. Kromě tradičních témat jako dezinformace či mediální manipulace se v příručce objevují témata, která vysvětlují, proč je pravda důležitá, jakým mýtům od dětství věříme nebo že rychlé přemýšlení sice nestojí mnoho sil, ale můžeme se kvůli němu dopustit mnoha chyb v úsudku.

Učitelé mohou aktivity z této příručky využít pro žáky 2. stupně základní školy či pro studenty škol středních, a to buď jako inspiraci do hodin, či jako pracovní listy.